

Miha Šimac

VOJAŠTVO V VSAKI VRSTICI: LJUBLJANSKA GARNIZIJA V PISMIH STOTNIKA FRANZA

UVOD

V slovenskem prostoru se vse do danes ni posebej raziskalo in predstavilo življenja vojaštva v času pred marčno revolucijo 1848 v glavnem mestu dežele Kranjske. Vojaštvo v Ljubljani tudi v poznejšem času, vse do preloma 20. stoletja,¹ ni bilo deležno posebne obravnave. Presenetljivo tudi vedno satirični Jakob Alešovec (1842–1901) predstavnikov vojske v svojih podobah ljubljanskega sveta leta 1879 ni posebej obravnaval: »Je pač še nekoliko drobnejših slik, ki dajó Ljubljani sedanje lice, vendar niso tako karakteristične, da bi Ljubljana po njih izdatno različna bila od drugih mest enake vrste. Vojaki in policaji so v vsakem mestu enaki, ravno tako delavci, obrtniki in rokodelci, mežnarji, pa še marsikaj družega.«² S tem se gotovo ni strinjal upokojeni stotnik Franc Franz, ki se je kot nekdanji pripadnik oboroženih sil še kako zanimal za vse dogajanje, povezano z uniformiranimi osebami. V pismih baronu Erbergu se je le redko zgodilo, da ni vsaj v eni vrstici zabeležil informacije, povezane z vojaštvom. Pazljivo je motril dogajanje doma in na tujem, beležil govorce, ki so krožile po ljubljanskih ulicah, in prebiral časopisne vrstice, ki so govorile o premestitvah enot, napredovanjih, upokojitvah, odlikovanjih častnikov in generalov, manevrih, premestitvah enot, paradah, porokah, nesrečah, samomorih ter smrtih v vojaških vrstah.

Pričujoča razprava želi na podlagi te korespondence podrobneje predstaviti vojaške vrste in vidnejše osebnosti, ki so delovale v Ljubljani, ter s tem opozoriti, kako pisma, ki jih je Franz pošiljal baronu Erbergu v Dol, po eni strani posredno odstirajo odsev sprememb v ureditvi in reformiranju takratnih oboroženih sil (npr. uvedba nove puške), po drugi strani pa prikazujejo utrip družbenega življenja deželnega glavnega mesta, v katerem so v Franzevem času vidno sodelovali tudi predstavniki vojske. Navsezadnje, »v predmarčni dobi,« piše Moriz Edler von Agneli (1829–1904), »ni bilo ostre razlike med vojakom in civilistom, zlasti med intelektualci, kjer je bil častnik vedno dobrodošel družabnik, veliko bolj svobodno se je gibal takrat v dovoljeni civilni obleki in manj izstopal v splošni javnosti. Takrat nikomur ni prišlo na misel, da bi se ob vsaki priložnosti pred vojaki postavljal kot »davkoplačevalec« in vojsko označil za parazita, ki živi na račun drugih.«³

¹ O garnizonu v Ljubljani v tem času gl. Stergar, *Vojski prijazen in zaželen garnizon*.

² Alešovec, *Ljubljanske slike*, str. 167.

³ Agneli, *Wien nach 1848*, str. 50–51.

NA SPLOŠNO O VOJAŠTVU V CESARSTVU PO LETU 1816

Konec Napoleonovih vojn je cesarju Francu I. in njegovemu cesarstvu prinesel ugled in slavo. Hkrati s tem pa je Avstrija znova pridobila ozemlja tako na vzhodu kot na Apeninskem polotoku ter Tirolsko, Predarlško, Innviertel in leta 1816 tudi Salzburg.⁴ Poleg tega je habsburški dvor znova dobil v posest ozemlje nekdanjih Ilirskih provinc. Pri tem so na Dunaju ravnali pragmatično, saj niso odpravili vseh francoskih reform. Nekaj časa so celo razmišljali, da bi to ozemlje povezali v posebno celoto. Rezultat tega je bila ustanovitev t. i. Ilirskega kraljestva 3. avgusta 1816. To je imelo celo svoj grb, toda kot enotna celota ni nikoli zaživel in je ostalo le na papirju ter v vladarskem naslovu. V praksi sta namreč ozemlje kraljestva sestavljala dva gubernija; prvi, ljubljanski, je združeval Kranjsko in sprva beljaško okrožje, po letu 1825 pa vso Koroško; drugi, tržaški gubernij, pa je združeval Trst, Gradiško, Gorico in Istro (dele hrvaškega ozemlja le do leta 1822).⁵ Oba gubernija sta bila neposredno podrejena osrednji vladi. Ilirija se je dejansko uveljavila le v cerkveni organizaciji, ko je leta 1830 goriški nadškof postal metropolit Ilirije.⁶

Povečanje cesarstva z novimi ozemlji je pomenilo povečanje števila prebivalstva. Samo t. i. Kraljestvo Ilirija naj bi leta 1822 štelo 1.039.175 duš, leta 1831 pa 1.145.445 prebivalcev, ki so živeli v 55 mestih, 65 trgih ter 6871 vaseh in naseljih.⁷ Pet let pozneje, 1836, naj bi v Kraljestvu Ilirija živelo že 1.202.900 prebivalcev, od tega le na Kranjskem 442.900.⁸ Statistika je seveda še kako izmuzljiva, a dejstvo je, da so novo teritorialno zaokroženost cesarstva upoštevali tudi pri reorganizaciji generalnih vojaških poveljstev in nabornih območij. Cesarstvo je bilo tedaj na novo administrativno razdeljeno na 12 generalnih poveljstev (*General-Commando*) s sedeži na Dunaju, v Pragi, Brnu, Budi (*Ofen*), Lvivu (*Lemberg*), Veroni, Petrovaradinu, Temišvaru, Sibijuju (*Hermannstadt*), Zadru, Zagrebu in Gradcu, kjer je bil sedež za Ilirijo, Notranjo Avstrijo in Tirolsko. Na čelu takšnega poveljstva je bil poveljujoči general (*commandierender General*), poveljstvo pa je bilo sestavljeno iz petih oddelkov (vojaški, politični, gospodarski, preskrbovalni in sodni). Za vsakega od njih je bil zadolžen poseben referent – za vojaškega adjutant generalnega poveljstva, za oskrbo glavni intendant itd. Poleg tega so pri generalnem poveljstvu delovale še druge službe, npr. direkcija vojaškega zdravstva pod vodstvom štabnega zdravnika in vojaški superiorat pod vodstvom vojaškega superiorja.⁹

Po cesarstvu so v posameznih mestih, kjer je bil sedež gubernijev (ni pa bilo generalnega poveljstva), vzpostavili še (višja) vojaška poveljstva, katerih predstojniki so bili brigadni ali divizijski generali. Ti so bili ob opravljanju funkcije in skrbi za enote pod svojim poveljstvom odgovorni še za vse posle, ki jih je bilo treba uskladiti z deželno vlado oziroma gubernijem. Ob tem so se morali usklajevati s poveljujočim generalom generalnega poveljstva, tako da so bili neke vrste njegovi zastopniki. Takšna poveljstva so v Avstrijskem cesarstvu vzpostavili v Linzu za Gornjo

⁴ Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 251; Capuder, *Zgodovina*, str. 65.

⁵ Vodopivec, *Od Poblinoe slovnice*, str. 28.

⁶ Cvirn, *Ilirsko kraljestvo*, str. 124.

⁷ Rudtorffer, *Militär-Geographie*, str. 280.

⁸ Prim. Schmidl, *Das Kaiserthum Oesterreich*, 1, str. 53.

⁹ Müller, *Die kaiserl. königl. österreichische Armee*, 1, str. 312–315.

Avstrijo, v Opavi (*Troppau*) za Šlezijo, v Innsbrucku za Tirolsko, za milansko območje v Milanu, za Primorje v Trstu in za Ilirijo v Ljubljani.¹⁰

V celotnem cesarstvu so leta 1817 na novo uredili 58¹¹ oziroma, če upoštevamo vse enote v Vojni krajini in Tirolsko, kjer so po novem rekrutirali cesarske lovce, kar 79 nabornih okrožij.¹² Tako sta po novem »Ilirija in Notranja Avstrija (Štajersko, Koroško, Kranjsko in Primorsko)« morali v prihodnje prispevati po »5 pešpolkov, 2 konjeniška polka, 1 topničarski polk in 2 lovška bataljona«. ¹³ Ob teh preureditvah je način rekrutiranja žal »zavozil v stari tir: Nič manj kot štiri različne načine nabora smo imeli v dobi do l. 1867 v raznih delih naše države. Tirolska, lombardo-benečanske dežele, prave avstrijske dežele (stare konskribirane dežele) in Ogrska, vsak teh delov skupne države je imel drugo vojaško dolžnost.« Kranjska je sodila pod »stare konskribirane dežele«, temu ustrezno je vojaška služba tedaj za nabornike trajala 14 let (na Ogrskem dosmrtno).¹⁴ Tudi nov »brambni odlok z dne 4. avgusta 1827« tega v večji meri ni uspel spremeniti. Znova je uvedel le vrsto skupin oseb (npr. duhovščina, uradništvo, učitelji, doktorji medicine, plemiči itd.), ki so bile izvzete iz vojaške službe, kar je pomenilo, da je vojaška dolžnost slonela na majhnem delu prebivalstva: »Ni čuda, da so se fantje bali ‚suknje bele‘, saj jih je odtrgala za celih 14 let od doma.« Zaradi tega je pogosto prihajalo do dezerterstva oziroma izogibanja vojaški službi; nekateri naborniki so pobegnili na tuje, drugi v gore in gozdove.¹⁵

Cesarska vojska je po Napoleonovih vojnah v mirnodobni sestavi štela okoli 400.000 mož.¹⁶ Toda ta številčna moč armade je bila v resnici bolj ko ne na papirju, saj je bilo zaradi redukcij, finančnih okvirjev in varčevanja, posledično pa tudi slabo plačanih častnikov, ki so odhajali drugam ali se upokojevali, število vojakov precej nižje. Večina raziskovalcev ocenjuje, da se je efektivna moč vojaštva mirnodobne sestave gibala okoli 250.000 oziroma,¹⁷ po nekoliko bolj optimističnih ocenah, med 270.000 in celo 330.000 mož.¹⁸ Med tistimi, ki so dejansko aktivno službovali v prvih letih opisanega preurejanja vojske, je bil tudi aktivni stotnik 2. razreda Franc Franz (1779–1840), ki je bil leta 1817 s 17. pehotnim polkom premeščen v Ljubljano. Ob prihodu v glavno mesto dežele Kranjske je upal, da bo po več kot dvajsetih letih nenehnih bojov vendarle nastopil čas miru.

Na obdobje miru, obnove in razvoja so računali tudi evropski vladarji, a so bile tedanje razmere v Evropi vse prej kot mirne, še več, vse države so bile močno zadolžene, kar je pomenilo višje davke, manjšo kupno moč prebivalstva in omejevanje izdatkov. Povrh je izbruh vulkana Tambora v Indoneziji leta 1815 vplival na poslabšanje podnebnih razmer: »V mnogih predelih Evrope je prišlo do lakote, veliko ljudi je bilo brezposelnih.«¹⁹ Vse skupaj je še dodatno vplivalo na delovanje revolucionarnih gibanj zlasti na italijanskem polotoku, v Neaplju in na Siciliji v začetku

¹⁰ Müller, *Die kaiserl. königl. österreichische Armee*, 1, str. 316–317. – Müller, zanimivo, ne omenja poveljstva v Celovcu, ki je bilo, kakor bomo videli, prav tako vzpostavljeno.

¹¹ Prim. Meynert, *Geschichte*, 4, str. 152.

¹² Müller, *Die kaiserl. königl. österreichische Armee*, 1, str. 349.

¹³ Capuder, *Zgodovina*, str. 67.

¹⁴ Capuder, *Zgodovina*, str. 67–68; Meynert, *Geschichte*, 4, str. 152–153; Wrede, *Geschichte*, 1, str. 105–108.

¹⁵ Capuder, *Zgodovina*, str. 68.

¹⁶ Prim. Fennenberg, *Österreich*, str. 224; Basset, *For God and Kaiser*, str. 293.

¹⁷ Prim. Deak, *Beyond nationalism*, str. 30; Rothenberg, *The Army*, str. 15. – Dve leti pred revolucionarnim letom 1848 so *Novice* poročale, da je tedaj mirnodobna sestava armade res štela »okoli 369,000 mož, ktera ima pa zdej le okoli 250,000 mož« (*Novice*, 28. 10. 1846, str. 172: Avstrijsko vojništvo).

¹⁸ Prim. Sked, *The Survival*, str. 44.

¹⁹ Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 253.

dvajsetih let 19. stoletja. Vladarji so se povezovali, leta 1814 so tako Anglija, Rusija, Prusija in Avstrija sklenile multilateralno alianso, ki so jo leta 1815 obnovile z namenom zagotavljati mir v Evropi. Nič čudnega torej ni, da so se vladarji na nova trenja in nemire odzivali s kongresi in pošiljanjem intervencijskih čet. Toda to je bilo le gašenje požarov, ki so znova vzplamteli leta 1830 po julijski revoluciji v Franciji, ki je Karla X. (vladal 1824–1830) prisilila k abdikaciji, liberalno meščanstvo pa je za novega vladarja oklicalo Ludvika Filipa Orleanskega (vladal 1830–1848). Dogajanje v Franciji je namreč vplivalo na dogodke v Belgiji, na Nizozemskem, Poljskem in na Apeninskem polotoku. Leta 1831 je prišlo do uporov v papeški državi, Parmi in Modeni, ki so jih zatrle tja napotene avstrijske čete.²⁰ Ob tem bi v takratnih napetih razmerah pričakovali, da se bosta habsburški dvor in z njim dvorni vojni svet (*Hofkriegsrat*) na to odzvala z uvajanjem novosti in izboljšav v oboroženih silah. A sprememb in modifikacij so se lotevali precej obotavljivo. Te so se sprva odražale bolj v vojaških uniformah in opremi kakor v resničnih izboljšavah;²¹ zato pa so bile pogoste premestitve poveljnikov in vojaških enot. Te spremembe je občutilo tudi vojaštvo v ljubljanskem garnizonu.

LJUBLJANA KOT GARNIZIJSKO MESTO

V deželi Kranjski je bilo v Franzevem času le sedem deželnoknežjih mest: Kranj, Kamnik, Novo mesto, Črnomelj, Lož, Višnja Gora in Ljubljana.²² Glavno mesto je, kakor navaja Lipič, na začetku tridesetih let 19. stoletja štelo 13.000 stalnih prebivalcev, h katerim pa je treba prišteti še tisoč študentov, tisoč tujcev, popotnikov, rokodelcev in drugih, ki so se v mestu znašli le začasno, ter dva tisoč mož vojaštva.²³ Glavno mesto dežele Kranjske je bilo namreč že prej in pozneje pomemben vezni člen med morjem in Dunajem, pa tudi med italijanskimi mesti in Dunajem, kar je pomenilo, da prisotnost stalnih vojaških posadk, njihovo premeščanje, korakanje čet in transporti drugih vojaških enot skozi mesto za meščane niso bili nikakršna posebnost. Tako je bilo v Ljubljani več vojaških objektov in ustanov.

Leta 1848 je zgodovinar, politik in publicist Henrik Costa (1796–1870) izdal knjižico *Reiseerinnerungen aus Krain*. V njej je podrobno opisal glavno mesto dežele Kranjske ter se zadržal tudi pri poslopih in ustanovah, povezanih z vojaštvom. Tako je posebej omenil garnizijsko vojaško bolnišnico in vojaško zbirno postajo, skladišča, vojaški vzgojni zavod oziroma polkovno šolo (Gradišče) ter vojašnico pri Sv. Petru. Ta je stala na mestu nekdanje bolnišnice, ki so jo zgradili v prvi polovici 17. stoletja. Stavbo so za potrebe vojske že leta 1749 nameravali dograditi in ji prizidati še eno nadstropje.²⁴ Toda končni sklep in izvedbo tega projekta so po načrtih stotnika Soberletha uresničili šele v zadnjih letih vladanja Marije Terezije. Gustav Dzimski je vojašnico takole opisal: »Stavba je sestavljena iz štirih velikih kril, ki tvorijo štirikotnik in obkrožajo veliko dvorišče.« Vojašnica naj bi zagotavljala nastanitev dveh bataljonov.²⁵ Costa je o tem zapisal, da je

²⁰ Bruckmüller, *Avstrijska zgodovina*, str. 254–255.

²¹ Prim. Meynert, *Geschichte*, 4, str. 154–166.

²² Schubert, *Handbuch*, str. III.

²³ Lipič, *Topografija*, str. 167.

²⁴ Vrhovec, *Die Wolblöbl.*, str. 180–181.

²⁵ Dzimski, *Laibach*, str. 72; *Die hygienischen Verhältnisse der grösseren Garnisonsorte der österreichisch-ungarischen Monarchie 1887*, str. 48.

Georg Pajk po Franzu pl. Kurz zum Thurn und Goldenstein: Del Šentpeterskega predmestja s Šentpetersko vojašnico (levo) in Cukrarno (desno), 1835/1836 (hrani Narodni muzej Slovenije, inv. št. G-1558, foto: Tomaž Lauko).

bila v njegovem času stavba v resnici premajhna, zato so si morali pomagati s t. i. kvazikasarno (*Quasi-Caserne*) v trnovskem predmestju.²⁶ Že v Lipičevem opisu mesta dobrih deset let poprej zasledimo večino omenjenih objektov, pa tudi pritožbe glede prostorske stiske: »Na voljo je le ena vojašnica in če primanjkuje prostora, kar se običajno dogaja, si je treba pomagati z nastanitvijo vojakov v zasebnih hišah.« Ob tem je Lipič dodal, da je garnizijo navadno sestavljalo moštvo dveh bataljonov, od katerih je bil vsaj en bataljon domačega polka.²⁷ Poleg nekaterih drugih vojaških uradov in ustanov (npr. garnizijsko vojaško sodišče, mestno poveljstvo (*Platz-Commando*), vojaška skladišča itd.), ki so delovali v Ljubljani,²⁸ Lipičeva *Topografija* omenja, da je bilo v mestu tedaj »vrhovno vojaško poveljstvo«. V resnici je bilo v Ljubljani tedaj nastanjeno »le« (višje) vojaško poveljstvo (*Militär-Commando*).²⁹

²⁶ Costa, *Reiseerinnungen*, str. 23.

²⁷ Lipič, *Topografija*, str. 169.

²⁸ Prim. *Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebietes*, 1834, str. 100–101.

²⁹ Prim. Lipič, *Topografija*, str. 169. – V izvirniku je zapisano: »*Militär-Ober-commando*« (Lippich, *Topographie*, str. 129), kar bi lahko prevedli kot *vojaško višje poveljstvo*. Izraz »vrhovno« ne ustreza dejanski vojaški organiziranosti v tedanjem obdobju.

Po reorganizaciji nabornih območij leta 1817 je, kakor rečeno, dotedanji češki 17. pehotni polk s tremi bataljoni postal »domači« regiment Kranjske s sedežem v Ljubljani. Toda pripadniki te enote so pogosto opravljali kordonsko službo, saj so iz Osmanskega cesarstva – zlasti iz Bosne – na Kranjsko vpadali vojaški begunci in roparske tolpe. Tako se je dogajalo, da je bilo v mestu le malo pripadnikov vojaštva, o čemer se je ob svojem obisku leta 1830 prepričal tudi cesar: »Ko je 2. junija tega leta prišel cesar Franc I. v Ljubljano, da si ogleda osuševanje barja, je bila v mestu samo ena stotnija našega polka, vse druge so prežale na roparje.«³⁰

»DOMA POVSOD, DOMA NIKÍR« – VOJAKI NA POTI

Pripadnik domačega 17. pehotnega polka, ki je od leta 1826 po imetniku (lastniku) polka oziroma imetniku generalu Karlu Gustavu princu Hohenlohe-Langenburgu (1777–1866) nosil ime Hohenlohe, je še od Franzevih časov večinoma ohranil svojo uniformo: »Kakoršen je prišel v Ljubljano, tak je ostal na splošno do nastopa cesarja Franca Jožefa I. Na glavi je nosil čako, ki je postala nekaj nižja po predpisih iz leta 1827. /.../ Značilna za uniformo je bila barva suknje. Slovenski narodni pesmi je ta ‚suknja bela‘ posebno dobro znana. Suknja je imela zadaj škrice, bil je pravi frak. V celi dobi do leta 1849 je ostala ta ne ravno lepa oblika glavnega dela vojaške uniforme. Posebno grenadirsko pokrivalo ‚kosmata kapa‘, prav za prav le čaka z dolgimi dlakami spredaj zgoraj okrašena, je delala pehoto te dobe bolj neenakomerno.«³¹ A tako uniformirane vojake domačega polka so meščani po letu 1831 srečevali nekoliko bolj poredko, saj so večino pripadnikov 17. pehotnega polka poslali v Italijo – sprva dva bataljona, nato še bataljon brambovcev. Na Kranjskem je ostal le tretji bataljon domačega regimeta, ki je še naprej izvajal kordonsko službo. V pomoč so mu vojaške oblasti v Ljubljano pošiljale pripadnike drugih enot, tako da so takrat meščani pogosteje srečevali povsem drugače uniformirane predstavnike oboroženih sil. Spremembe so bile pač vojakov vsakdanjik. Deloma zaradi potreb, deloma pa tudi iz političnih razlogov so namreč vojaške enote pogosto premeščali, zato Prešernovi verzi, da je vojak »doma povsod, doma nikjer«, lepo odražajo realnost tistega časa.

O premestitvah vojaških enot so večkrat poročali takratni časopisi, deloma pa o nenehnem gibanju vojaštva pričajo tudi vojaški dokumenti. Decembra 1833 so na generalnem poveljstvu v Gradcu dobili sporočilo, da je bilo tedaj v Iliriji, Notranji Avstriji in na Tirolskem v vojaški suknji 34.827 moških, ki so bili razporejeni po različnih postojankah v manjših in večjih krajih. Ilustrativno je mogoče orisati stanje v ljubljanskem garnizonu, katerega jedro je bil tedaj 1. brambovski bataljon 18. pehotnega polka Lilienberg: 1. stotnija je bila zastopana s 160, 2. stotnija s 170, 3. stotnija s 163 in četrta s 159 moškimi. Vsaka od teh stotnij je prispevala po nekaj vojakov, ki so bili nastanjeni drugje (npr. desetnija 1. stotnije je bila v Črnomlju, 10 vojakov 2. stotnije v Cerknici, 13 vojakov 3. stotnije pa v Ribnici). 6. stotnija brambovskega bataljona je bila večinoma razporejena v ljubljanski kresiji, z manjšimi patroljami pa je bila prisotna tudi v novomeški kresiji. V Postojni in tamkajšnji kresiji so bili tedaj brambovci, pripadniki 1. pehotnega polka cesarja Franca, ki je imel nekatere stotnije razporejene tudi v novomeški kresiji. A že v naslednjih mesecih se je stanje večkrat spremenilo. Leto dni pozneje, v začetku decembra 1834, so bili v ljubljanskem garnizonu že drugi vojaki, pripadniki

³⁰ Capuder, *Zgodovina*, str. 80.

³¹ Capuder, *Zgodovina*, str. 71.

drugih enot. Po odhodu brambovskega bataljona Lilienberg so se v mestu spet znašli vojaki in častniki 3. bataljona domačega 17. pehotnega polka Hohenlohe, skupaj z njimi pa tudi pripadniki krajiškega oziroma graničarskega (brodskega) polka št. 7. Posebej je bilo navedeno, da je bil takrat v Ljubljani štab tretjega bataljona in vse štiri stotnije polka Hohenlohe. Poleg tega je bil v mestu nastanjen polkovni štab krajiškega polka (62 oseb) ter pripadniki 2. bataljona te enote. Dve stotniji 2. bataljona pa sta bili razporejeni po postojankah v različnih krajih na Kranjskem, kjer so bile tedaj med drugim stotnije brambovskega 1. bataljona 21. pehotnega polka grofa Alberta Gyulaija. Večina jih je bila v novomeški kresiji. Poleg tega je treba omeniti, da so bili v ljubljanski garniziji – poleg častnikov in vojakov, ki so delovali v različnih že omenjenih ustanovah – še pripadniki pratežnih enot in oddelka, ki je skrbel za vzrejo in oskrbo konj (75 oseb).³² Toda prav decembra 1834 je Franz že pisal, da bo 11. lovski bataljon iz Gorice premeščen v Dalmacijo. To je bil razlog, da je prišlo še do drugih premeščanj; denimo že omenjeni brambovci polka 21. pehotnega polka grofa Alberta Gyulaija, ki so takrat še skrbeli za varnost ter bili dislocirani v novomeški in postojnski kresiji, so bili premeščeni v Gorico, na njihovo mesto pa so poslali dotlej v Ljubljani garnizirane pripadnike brodskega krajiškega polka, le polkovni štab je še ostal v Ljubljani. Zato pa so tja iz Koroške premestili bataljon gradiških krajišnikov;³³ »2 stotniji bosta v Kranju in 4 stotnije v Ljubljani« (34/278). Ustrezno tem premestitvam se v Franzevi korespondenci ob opisovanju družabnih dogodkov pojavljajo tudi častniki enot, ki so se znašle v ljubljanski garniziji.

Vsakdanje korakanje domačih enot so občasno popestrili prihodi oddelkov tujega vojaštva, ki so skozi Ljubljano le potovali, se v mestu morda ustavili na počitku za dan ali dva in nadaljevali pot (prim. 34/239). Med njimi so bile tudi bavarske enote, ki so se leta 1834 vračale iz Grčije. Bavarski princ Oto (1815–1867) je namreč leta 1832 postal grški kralj, Bavarska pa je v Grčijo napotila svoje enote. V Ljubljani se je tako dvakrat znašel tudi bataljon bavarskega polka pod energičnim vodstvom polkovnika Wilhelma pl. Baliganda (1784–1852), ki se je, kakor so zapisali v bavarskem časopisju, odlikoval s taktnostjo in pravim nastopom.³⁴ Toda Franz leta 1834 Erbergu ni omenjal polkovnikove taktnosti, pač pa to, da se je polkovnik leto prej v Kranju zaljubil v gospodično Gold in ji obljubljal zakon (34/28), od česar pa potem ni bilo nič. Omenjeni bataljon pa v tistem letu ni bil edina bavarska enota v Ljubljani; 10. maja 1834 je v mesto prikorakal drugi bataljon 11. bavarskega polka,³⁵ sredi maja pa je skozi Ljubljano potoval topniški divizion bavarske armade.³⁶

Franz je Erbergu pogosto pisal o sodelovanju različnih vojaških enot pri paradah, slavnostih, obhajanju praznikov in praznovanjih cesarskih jubilejev (34/27, 36/211). A pri tem je imel ves čas v mislih domači 17. pehotni polk, v katerem je nekoč služil tudi sam. Z vso pazljivostjo je beležil vse govorce, ki so krožile o polku Hohenlohe; tudi to, da naj bi regiment vstopil celo v papeško službo (33/13). Ob tem se je živo zanimal tudi za razmere v bataljonu 17. pehotnega polka, ki je ostal doma. Tako je baronu Erbergu poročal, kaj je glede dopusta Antonu Bümmelu zakuhal začasni poveljnik bataljona. Iz pisma izvemo, da se je Franz celo sam ponudil za posrednika ter z intervencijo pri bataljonskem adjutantu, poročniku Josefu Schneiderju, zaplet rešil v Antonovo korist (34/118). Iz tega bi lahko sklepali, da je imel med aktivnimi častniki upokojeni stotnik še precej dobrih poznanstev in ugleda.

³² AT ÖSTA/KA, Feldakten (FA) Alte-Feldakten (AFA) Dislokation 3816 Innerösterreich und Tirol 1804–1852.

³³ O prihodu omenjenih pripadnikov gradišanskega polka gl. *Laibacher Zeitung*, 30. 12. 1834.

³⁴ *Bayerischer Militär-Calender für 1854*, str. 80–81.

³⁵ Prim. *Laibacher Zeitung*, 13. 5. 1834: Laibach.

³⁶ Prim. *Laibacher Zeitung*, 22. 5. 1834: Laibach.

Franz in številni drugi so si še kako želeli, da bi se domači polk karseda kmalu vrnil v Ljubljano. Nič čudnega torej ni, da je pazljivo beležil, kaj se govori po ulicah, kaj govore častniki in kako poročajo časopisi. 21. septembra 1835 je baronu že poročal o govoricah, ki so dan poprej zaokrožile ob ljubljanskih omizjih, da se bo domači polk Hohenlohe vrnil iz Italije (35/166). O tem pa ni bil popolnoma prepričan, zato je čakal na dodatno potrditev govoric, kar je dočakal 1. oktobra in baronu sporočil, da bodo bataljoni domačega polka v Ljubljano prispeli 25., 26. in 27. oktobra (35/169). A časovnica se je pozneje še spreminjala (prim. 35/175, 35/186), kar je Franz vestno beležil. Prihod 17. pehotnega polka v domače garnizijsko mesto je v javnosti še kako odmeval; in tako slovesnosti, pogostitev in napovedanih plesov v tistih dneh ni manjkalo (prim. 35/188). O tej vrnitvi, slovesnem sprejemu domačega polka na ljubljanskih ulicah in pogostitvi je poročalo tudi takratno ljubljansko časopisje.³⁷ F. Legat je ob tej priložnosti napisal pesnitev in jo objavil v *Illyrisches Blatt*.³⁸ Prav iz časopisja izvemo, da je ljubljansko strelsko društvo 1. novembra 1835 polku poklonilo polkovno zastavo.³⁹ Stotnik Franz je ob tem dogodku edini ohranil zanimiv podatek, da je bila polkovna zastava okinčana z verzi dr. Prešerna (35/196). Na žalost pa se doslej še ni odkrilo, za katere verze je v tem primeru šlo.

Polk Hohenlohe je bil po vrnitvi spet vpet v življenje ljubljanskega garnizona in kordonsko službo, zato so bile posadke raztresene po vsej deželi: »V naslednjih letih 1838, 1839, 1840 in 1841 je polk zelo raztresen po raznih krajih cele Kranjske.«⁴⁰ Ukazi o teh in predvsem večjih premestitvah so prihajali iz poveljstev, kjer so imeli glavno besedo predstavniki generalitete.

GENERALITETA

»General: poveljnik, ki ne vodi določene vrste vojaških enot, temveč so mu podrejeni vsi rodovi vojske, čeprav tudi vsaka veja oboroženih sil sicer pozna lastne generale. – Zbor vseh generalov v oboroženih silah se imenuje: generaliteta. /.../ V avstrijski armadi generaliteto sestavljajo: feldmaršali, feldcajgmojstri oziroma generali konjenice, feldmaršallajtnanti (oziroma podmaršali, op. a.) in generalmajorji,« je sredi 19. stoletja pisal Jaromir Hirtenfeld (1816–1872).⁴¹ V času po letu 1816 je večji del generalitete še vedno prihajal iz vrst plemstva. Kakor je ugotavljal Gunther Rothenberg (in pred njim že Preradovich), je bilo v šematizmu armade leta 1816 med 14 feldmaršali (tremi titularnimi, ki so jih dobili predstavniki tujih držav, kot denimo nizozemski kralj) mogoče najti še tri nadvojvode in osem pripadnikov visokega plemstva. Takrat je bilo v cesarskih oboroženih silah še 24 feldcajgmojstrov in konjeniških generalov, 88 feldmaršallajtnantov in 123 aktivnih generalmajorjev, med katerimi ni manjkalo princev, nadvojvod, baronov, grofov in predstavnikov višjega plemstva iz vrst družin, kot so Colloredo-Mansfeld, Hadik, Kolowrath-Liebsteinsky, Liechtenstein, Kinsky, Windischgrätz in Auersperg.⁴² Vsi ti so nosili bele vojaške

³⁷ *Laibacher Zeitung*, 3. 11. 1835, str. 357–358: Laibach.

³⁸ *Illyrisches Blatt*, št. 43, 24. 10. 1835. Prim. Capuder, *Zgodovina*, str. 82; Strobl von Ravelsberg, *Geschichte*, str. 163.

³⁹ *Laibacher Zeitung*, 3. 11. 1835, str. 358.

⁴⁰ Capuder, *Zgodovina*, str. 83.

⁴¹ Hirtenfeld, *Österreichisches Militär-Conversations-Lexikon*, 2, str. 674.

⁴² Povzeto po: Rothenberg, *Nobility Military Career*, str. 183.

suknjiče s škrlatnimi zavihki; seveda pa so se razlike med njimi odražale predvsem v barvah oznak oziroma celi vrsti drugih podrobnosti na njihovih uniformah.⁴³

O predstavnikih generalitete je stotnik Franz v svojih pismih pogosto poročal baronu Erbergu. Že v prvem pismu ohranjene korespondence je navedel (sicer nepopoln) seznam povišanj generalmajorjev v čin feldmaršallajtnantov in tistih polkovnikov, ki so takrat dosegli generalsko čast. Poleg tega ni pozabil omeniti vseh premestitev in imenovanj na druga službena mesta ter upokojitev, ob katerih so nekateri prejeli višje titularne naslove. Generalmajor Franz vitez Papp-Vizákna je denimo z januarjem 1832 odšel v pokoj in ob tem prejel titularni čin (*ad honores*) feldmaršallajtnanta (32/1). Takšnih seznamov napredovanj in upokojitev, pa tudi govoric o premestitvah, ne manjka v vsej ohranjeni korespondenci (prim. 33/6, 33/77, 34/74, 35/14, 37/166, 39/131). Ob tem je Franz pokazal zanimanje tudi za predstavnike tujih sil, ki so se za kratek čas znašli v cesarskih deželah oziroma nekateri celo v Ljubljani (prim. 35/197), lapidarno pa je baronu omenjal tudi smrt tega ali onega predstavnika generalitete (prim. 34/241, 40/11). Upokojeni stotnik se je v pismih precej ukvarjal tudi z govoricami o ljubezenskih podvigih posameznih generalov. Tako se je leta 1838 ob ljubljanskih omizjih veliko govorilo o »pozni pomladi« upokojenega feldmaršallajtnanta Jožefa barona Rechbacha (1778–1838). V Gradcu se je zagledal v 20-letno dekle Albo pl. Jacomini, hčerko upokojenega gubernijskega sekretarja, in se želel z njo poročiti, do česar pa zaradi njegove smrti ni prišlo (38/64). Franz je baronu v kar treh pismih omenjal tudi odločnost žene generala Josefa barona Koudelke, ki ni želela potovati z njim na novo službeno mesto v Ljubljano, kamor bi torej moral priti sam (37/190). Zaradi tega so zakročile govorice, da se bo upokojil (1837/231). V resnici je avstrijsko časopisje že decembra 1837 navajalo, da je bil feldmaršallajtnant na lastno prošnjo zaradi slabega zdravja začasno upokojen.⁴⁴ Vse to pa so bile le kurioziteti o osebah, ki največkrat niso imele neposrednega vpliva na življenje v deželnem glavnem mestu

POVELJUJOČI GENERAL ILIRIJE, NOTRANJE AVSTRIJE IN TIROLSKE

Stotnik Franz je večkrat poročal o poveljujočem generalu za Ilirijo, Notranjo Avstrijo in Tirolsko (prim. 33/8). Njemu so bile podrejene vse vojaške enote, utrdbe, oskrbovalna skladišča, komisije, bolnišnice in druge ustanove, ki so delovale na področju generalnega poveljstva. Tu stacionirane enote so bile razdeljene na več divizij, ki so jim v cesarskih silah navadno poveljevali generali s činom feldmaršallajtnanta (ali višje),⁴⁵ divizijo pa sta sestavljali dve ali tri brigade različnih rodov vojske. Brigadi, navadno sestavljeni iz dveh polkov, so poveljevali generali s činom generalmajorja.⁴⁶

Poveljujoči general je bil torej odgovoren za usposabljanje, pripravljenost in oskrbo zaupanih mu enot, delovati pa je moral v skladu z navodili, ki jih je prejemal od dvornega vojnega sveta. Ob tem je skrbel tudi za administrativno delovanje poveljstva in njemu podrejenih pisarn.⁴⁷

To funkcijo je skorajda ves čas Franzevega dopisovanja, vse do leta 1839, opravljal feldcajmojster,

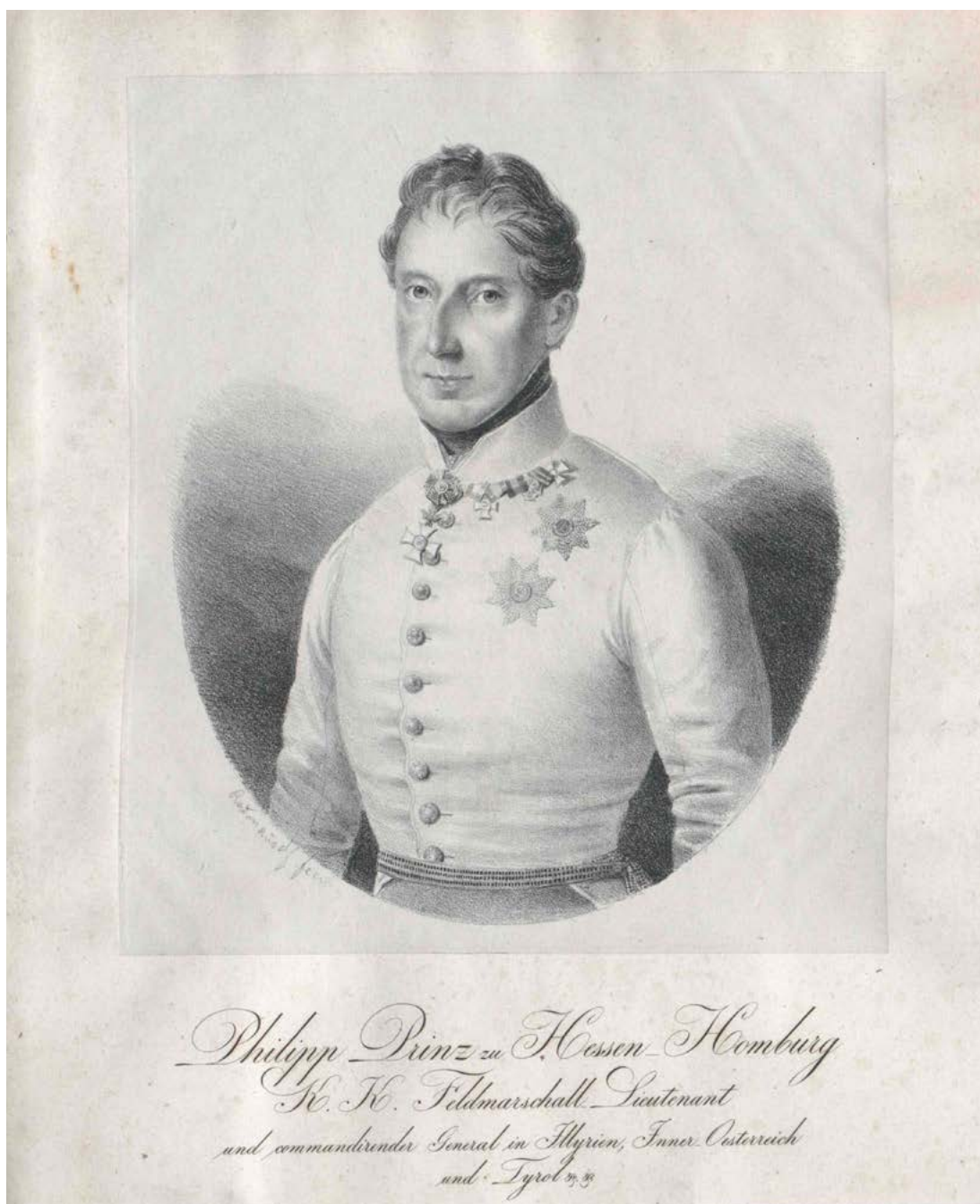
⁴³ Prim. Hirtenfeld, *Österreichisches Militär-Conversations-Lexikon*, 2, str. 674–675.

⁴⁴ *Wiener Zeitung*, 14. 12. 1837.

⁴⁵ Hirtenfeld, *Österreichisches Militär-Conversations-Lexikon*, 2, str. 91; Meynert, *Neues Militär-Conversations-Lexikon*, str. 64.

⁴⁶ Hirtenfeld in Meynert, *Österreichisches Militär-Conversations-Lexikon*, 1, str. 516; Xylander, *Das Heer-Wesen*, str. 5–6.

⁴⁷ Xylander, *Das Heer-Wesen*, str. 5–6.

Filip deželni grof Hessen-Homburg (1779–1846)
(Österreichische Nationalbibliothek, Wien, PORT_00062093_01).

princ Filip Hessen-Homburg (1779–1846), zato je prav, da mu posvetimo nekaj vrstic. Že kot petnajstletnik se je bojeval proti Francozom, sprva v nizozemski službi, nato pa je kot prostovoljec vstopil v cesarsko armado. V vojski je hitro napredoval in bil leta 1800 že major, pet let pozneje pa podpolkovnik ter nato polkovnik in poveljnik pehotnega polka nadvojvode Ferdinanda. Leta 1809 je bil zaradi izjemnega vodenja v bitki pri Aspernu že na bojišču povišan v generalmajorja. Za izkazano hrabrost v bojih pri Wagramu, kjer je bil težko ranjen, je bil odlikovan z viteškim križcem vojaškega reda Marije Terezije.⁴⁸ S svojo brigado je bil leta 1812 v sestavu korpusa kneza Schwarzenberga, leta 1813 pa povišan v feldmaršallajtnanta. Kot takšen se je odlikoval v bojih pri Dresdnu, Kulmu in Lindenauu. Kratek čas je bil celo guverner Velikega vojvodstva Frankfurt in kneževine Isenburg, februarja 1814 pa je prevzel poveljstvo nemškega 6. korpusa in z njim 22. marca vkorakal v Lyon. V letih 1818–1820 je bil na različnih diplomatskih misijah v Rusiji in Angliji, leta 1821 pa se je z avstrijsko divizijo podal v Neapelj, kjer je bil imenovan za tamkajšnjega guvernerja. Leta 1825 je bil imenovan za poveljujočega generala Ilirije, a je bil od tam že dve leti pozneje premeščen v Lviv (Lemberg), od koder se je leta 1829 znova vrnil v Gradec. Tega leta je bil celo pretendent za grški prestol, a je temu nasprotovala Francija.⁴⁹ Tako je princ Hessen-Homburg namesto vladarskih poslov še naprej opravljal naloge poveljujočega generala za Ilirijo, Notranjo Avstrijo in Tirolsko ter bil 6. junija 1832 povišan v feldcajgmojstra.⁵⁰

Princ Hessen-Homburg je večkrat prišel v Ljubljano, Franz pa je o njegovih obiskih in njihovem namenu podrobno poročal baronu Erbergu. Tako ni zamudil priložnosti, da barona ne bi obveščal tako o generalovih inšpekcijskih obiskih ljubljanskega garnizona in tam delujočih vojaških ustanov (prim. 34/119, 36/196) kot o generalovih poteh, ko je bila Ljubljana zanj le prehodno mesto (prim. 36/254). Franz je Erberga obveščal tudi o bolj zasebnih odločitvah poveljujočega generala Ilirije, o katerih se je sprva šušljalo po ulicah, pozneje pa jih je objavilo tudi časopisje. Tako je jeseni 1837 pisal, da se bo feldcajgmojster princ Hessen-Homburg, kot kaže, poročil z znano lepo vdovo Schimmelpfennig (37/235). A če je zabeležil to govorico, ki se je z morgnatično poroko uresničila prihodnje leto, je presenetljivo, da se o sami poroki pozneje ni posebej razpisal in jo je omenil le mimogrede (38/136). Je pa zato ta prinčeva poroka z vdovo Schimmelpfennig, leta 1806 rojeno hčerko uglednega trgovca Antonijo Rozalijo Potočnik (Potoschnigg), v širši javnosti precej bolj odmevala. Rozalija, ki je bila pred tem poročena z gubernijskim tajnikom Jožefom baronom Schimmelpfennigom, a je kmalu ovdovela, je menda že v mladosti zaradi svoje izjemne lepote dobila »častni« naslov »štajerske Venere«, tisto leto pa jo je zasnubil poveljujoči general Ilirije, kar je močno vznemirilo zlasti njegovo sorodstvo oziroma člane družine Hessen-Homburg. Večina prinčevih sorojencev se je nato s tem nekako sprijaznila; Rozalija je mesec dni pred poroko celo dobila naziv grofice Naumburg, kar sta pozneje priznala tudi pruski kralj in avstrijski cesar. Težje pa so, kot se zdi, to bratovo odločitev sprejele njegove sestre. Princ se na to ni preveč oziral in je svojo zaročenko, grofico Naumburg, 26. junija 1838 v Gradcu popeljal pred oltar.⁵¹ Toda mladoporočenca nista dolgo ostala v štajerskem glavnem mestu. 19. januarja 1839 je namreč umrl prinčev brat Ludvik, ki je bil brez otrok, kar je pomenilo, da je princ Filip postal njegov dedič.⁵² Že 6.

⁴⁸ Prim. Hirtenfeld, *Der Militär-Maria Theresien Orden*, 2, str. 1020–1023.

⁴⁹ Griechische Revolution: <https://www.hellenicaworld.com/Greece/History/de/GriechischeRevolution.html> (12. 6. 2024).

⁵⁰ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 8, str. 441.

⁵¹ Schwartz, *Landgraf*, str. 144–145.

⁵² Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 8, str. 441; Schwartz, *Landgraf*, str. 145.

februarja 1839 je Franz baronu Erbergu poročal tudi o teh dogodkih in zapisal: »Vladajoči knez Hessensko-Homburški je umrl; spričo tega bo tukajšnji poveljujoči general feldcajgmojster knez Filip Hessensko-Homburški prevzel vlado« (39/25).

Zanimivo je, da je maja 1839 baronu poročal, da naj bi se princ Hessen-Homburg kljub prevzemu oblasti v svoji deželi še vrnil v Gradec (39/79). Toda v začetku septembra je Franz že pisal, da je princ tedaj postal guverner Mainza, na njegovo mesto poveljujočega generala za Ilirijo, Notranjo Avstrijo in Tirolsko pa je bil imenovan feldmaršallajtnant baron Friderik Karl Gustav August Langenau (1782–1840), ki je bil prav tako odlikovan z viteškim križcem reda Marije Terezije⁵³ (39/1831). V glavno mesto Štajerske je Langenau prišel iz Galicije, kjer je bil generalni guverner. Toda Franz o novem poveljujočem generalu ni mogel zapisati veliko, saj je ta že po slabem letu dni, 4. julija 1840, po dvomesečnem bolehanju umrl.⁵⁴

Ob tej omembi Gradca in obeh poveljujočih generalov velja omeniti, da je bil tam nekaj časa nastanjen tudi general Karel Gustav princ Hohenlohe-Langenburg, imetnik 17. pehotnega polka. Kot takšen je tedaj imel »še več važnih pravic posebno pri častniških imenovanjih«, kar je pomenilo, da je bil general zelo dobro seznanjen tako z dogajanjem v enoti kakor z razmerami v Ljubljani.⁵⁵

GENERALI V LJUBLJANSKI GARNIZIJI

Poveljujoči general Ilirije je v Ljubljano prihajal občasno, kakor so se na poti v Trst ali proti Gradcu v mestu ustavljali drugi visoki predstavniki generalitete. A če je bil obisk poveljujočega generala na sporedu bolj poredko, so lahko na ljubljanskih ulicah veliko pogosteje opazili bele suknjiče s škrlatnimi zavihki v mestu službujočih generalov, ki so bili poleg službenih obveznosti vpeti tudi v življenje tedanje ljubljanske družbe. Zato se v Franzevih pismih precej pogosto omenjajo priimki iz vrst generalitete, kot denimo Sivkovich, Pirquet, Neu, Mengen in Leiningen-Westerburg.

SIVKOVICHEVO OBDOBJE

Brigadir Johann von Sivkovich (1779–1857) je izhajal iz karlovške častniške družine tamkajšnjih graničarjev oziroma krajišnikov. Nič čudnega torej ni, da je tudi sam kot kadet vstopil v vojaško službo ter se v vojnah proti Napoleonu večkrat izkazal; leta 1809 je zaradi izkazane hrabrosti in iznajdljivosti v boju izredno napredoval v stotnika. Z ustanovitvijo Ilirskih provinc se je v francoski službi znašel tudi Sivkovich, kjer je deloval kot poveljnik kordona na turški meji. Zaradi preudarnosti in odločnosti je prejel viteški križ Legije časti, februarja 1813 pa je napredoval v majorja. S tem činom se je znova znašel pod habsburškim žezlom in leta 1818 napredoval v podpolkovnika, šest let pozneje pa v polkovnika v 2. banatskem krajiškem polku. Vse moči je usmeril v zagotavljanje varnosti in sodeloval pri izboljševanju življenjskih razmer (npr. ustanavljanju šol, urejanju cest, mostov itd.) tamkajšnjih prebivalcev.

Leta 1831 je bil Sivkovich z decembrskimi napredovanji povišan v generalmajorja ter poslan v Ljubljano, kjer je nadaljnjih pet let zasedal mesto poveljnika ljubljanskega poveljstva in brigadirja.

⁵³ Več o tem gl. Hirtenfeld, *Der Militär-Maria Theresien Orden*, 2, str. 1180–1184.

⁵⁴ Prim. *Grätzer Zeitung*, 6. 7. 1840.

⁵⁵ Capuder, *Zgodovina*, str. 78–79.

Johann pl. Sivkovich (1779–1857) (Österreichische Nationalbibliothek, Wien, PORT_00102717_01).

Prav na tem službenem mestu se je leta 1834 takrat 55-letni brigadir sklenil poročiti. Tako je Franz 17. januarja v pismu navedel, da je podpolkovnikovo vdovo Kheck pl. Schwarzbach že razglasil za svojo nevesto (34/9). V resnici so potem le še čakali na poročno dovoljenje nadrejenih, ki je prispelo v začetku marca (34/49). Tako je brigadir Sivkovich že 13. marca 1834 v cerkvi Nemškega viteškega reda pred oltar popeljal leta 1799 rojeno podpolkovnikovo vdovo Valburgo Khek pl. Schwarzbach (roj. Paunovich).⁵⁶ Stotnik Franz je baronu na kratko poročal o slovesnosti ter dodal, da je gospod general z nevesto nato odpotoval v Trst (34/54, 34/56). Tudi sicer je Franz vestno zapisoval vse generalove aktivnosti; od službenih poti (prim. 34/201, 35/89) do njegovih poti na Dunaj in drugam (35/228, 35/231) ter izletov v Toplice pri Varaždinu, ko je general pred odhodom celo naročil pozdrave za barona Erberga (33/6). Pedantni stotnik pa ob tem ni pozabil omeniti niti vseh tistih, ki so družino poveljnika brigade morda le obiskali (npr. 34/112, 34/213, 34/217). V tem času je bila generalova hiša, kakor razkrivajo Franzeva pisma, eno od središč ljubljanskega družabnega življenja, saj so pogosto prav v njej prirejali različna druženja in za izbrano družbo tudi plese (prim. 35/ 27, 35/33). Sredi aprila 1836 je v glavnem mestu Kranjske zaokročila novica o Sivkovichevi premestitvi v Trst, v Ljubljano pa je bil za poveljnika brigade poslan general Peter baron Pirquet pl. Mardaga in Cesenatico (1781–1861) (36/81). Ta nenadna sprememba je odmevala v tedanji ljubljanski družbi, a generalovo slovo je bilo neizbežno, o čemer je Franz podrobno poročal (prim. 36/87, 36/99, 36/110).

ZDRUŽITEV POVELJSTEV LETA 1836

General Sivkovich je poprej sam opravljal tako funkcijo brigadnega generala kakor poveljnika ljubljanskega vojaškega poveljstva. Zanimivo je, da je že od preureditev vojaških območij leta 1816 obstajalo tudi vojaško poveljstvo (*Militär-Commando*) v Celovcu, o čemer pa vojaški leksikoni tiste dobe bolj ali manj molčijo.⁵⁷ A da je bilo tako, je mogoče razbrati iz armadnega šematizma, kjer piše, da je bil leta 1816 generalmajor Filip v. Pflüger (1761–1837) poveljnik brigade in celovškega poveljstva, leta 1835 pa je v Celovcu to službo opravljal feldmaršallajtnant Karl v. Steininger (1772–1841).⁵⁸ Novi vladar Ferdinand I. (1835–1848) je 18. marca 1836 določil premestitev oziroma združitev vojaškega poveljstva v Celovcu s tistim v Ljubljani,⁵⁹ hkrati pa je bil v Ljubljano premeščen sedež divizionarja, kakor je poročalo ljubljansko časopisje.⁶⁰ O tej združitvi poveljstev iz Franzeve korespondence z baronom Erbergom izvemo le posredno, in sicer iz pisem, poslanih leto dni pozneje, ko so se že porajale pobude, da bi leto poprej združeno vojaško poveljstvo znova selili, tokrat v Celovec (37/231). Iz tega ni bilo nič, je pa morda prav ta združitev poveljstev prispevala k temu, da se je v glavnem mestu Kranjske leta 1836 znašel kak general več. Tako je bil na mesto komandanta vojaškega poveljstva in divizionarja imenovan feldmaršallajtnant August Georg grof Leiningen-Westerburg (1770–1849), na mesto poveljnika brigade oziroma brigadirja (*Brig in Ilyrien*) pa so poslali že omenjenega generalmajorja barona Pirqueta.⁶¹

⁵⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, P 1816–1846, fol. 132.

⁵⁷ Prim. Müller, *Die kaiserl. königl. österreichische Armee*, 1, str. 316–317.

⁵⁸ Prim. *Militärschematismus* 1816, str. 51; *Militärschematismus* 1836, str. 46.

⁵⁹ *Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Laibacher Gouvernement-Gebiet in Königreiche Illyrien* 1836, str. 654.

⁶⁰ *Laibacher Zeitung*, 5. 5. 1836.

⁶¹ Prim. *Militärschematismus* 1837, str. 42 in 45.

Peter baron Pirquet-Cesenatico (1781–1861)
(Österreichische Nationalbibliothek, Wien, PORT_00005757_01).

NOVI POVELJNIKI V LJUBLJANI

Med obema generaloma, poslanima v Ljubljano, je bilo sicer 11 let starostne razlike, a sta si bili njuni kariere v cesarski armadi v marsičem podobni; oba sta v cesarsko službo vstopila v času Napoleonovih vojn. Starejši grof Leiningen-Westerburg, ki je poprej služil že v holandski in nekaj časa tudi v francoski vojski (1789–1791), je tedaj stopil v cesarsko armado in bil v začetku novembra 1792 praporščak, leta 1799, ko je kot kadet v vojsko vstopil tudi mlajši Pirquet, pa je bil že poročnik. Leta 1805 sta oba napredovala; Pirquet je tedaj postal podporočnik, starejši grof Leiningen-Westerburg pa stotnik. Slednji se je oktobra 1805 posebej izkazal s svojo hrabrostjo v bitki pri Ulmu in bil zato že takrat povišan v majorja, v 71. promociji leta 1806 pa je bil odlikovan z viteškim križem vojaškega reda Marije Terezije. Leta 1809 je bil že podpolkovnik, mlajši Pirquet pa je tisto vojno leto dočkal kot nadporočnik in se izkazal v bojih pri Linzu 3. maja 1809 z uspešno izvedeno evakuacijo tamkajšnjega gradu Ebelsberg, sam pa je hudo ranjen padel v francosko ujetništvo. Za njegovo iniciativno ravnanje in izkazano hrabrost je bil izredno povišan v stotnika 2. razreda (*Capitain-Lieutenant*). Pozneje je prejel viteški križ vojaškega reda Marije Terezije.⁶² Oba brata sta torej zaslovela po pogumu in drznosti. Slednjo so še posebej izpostavljali pri starejšem grofu Leiningenu-Westerburgu, ki je ta sloves potrdil s svojimi akcijami v bitkah pri Aspernu in Wagramu, še posebej pa pri Znojmu leta 1809, ko je v hudem dežju napadel z bajoneti in sovražnika potisnil čez reko Thaya.

Leta 1813 se je kot polkovnik 11. pehotnega polka proslavil v bitki pri Dresdnu, ko je bila njegova enota popolnoma obkoljena in se je z drzno ježo izognil neizbežnemu ujetništvu, kjer bi ga obravnavali kot dezerterja. Med begom mu je uspelo rešiti obe polkovni zastavi. Konec vojne je grof Leiningen-Westerburg dočkal na francoskih tleh s činom polkovnika, Pirquet pa na Apeninskem polotoku s činom majorja. Slednji je bil že oktobra 1815 povišan v podpolkovnika ter je naslednje leto že poveljeval 9. lovskega bataljonu, tri leta pozneje pa je prejel avstrijski baronski naslov. Nato sta oba napredovala nekoliko počasneje. Prvi je napredoval grof Leiningen-Westerburg leta 1821, ko je postal generalmajor in bil poslan za poveljnika brigade v Gorico, leta 1829 pa je dočkal čast, da je postal polkovni imetnik 31. pehotnega polka. Prav tega leta je napredovanje dočkal tudi Pirquet in postal polkovnik. Toda ta čin je imel le kratek čas, saj je že dve leti pozneje, 19. januarja 1831, dočkal novo povišanje – postal je generalmajor in bil postavljen za poveljnika lahke brigade pri cesarski armadi v Italiji. Tudi generalmajor Leiningen-Westerburg je tedaj poveljeval brigadi, a ne več v Gorici, pač pa v Mainzu. Že leta 1832 je bil povišan v feldmaršallajtnanta in premeščen v Gradec, od koder je leta 1836 prišel v Ljubljano.⁶³

Prvo dejanje na novem službenem mestu je bilo povezano z njuno selitvijo. Če je iz pisem mogoče razbrati, da je baronu Pirquetu junija 1836 pri tem vse teklo gladko in se je zlahka nastanil v hiši grofa Thurna (36/110), je več težav s selitvijo imel njegov predpostavljeni, feldmaršallajtnant grof Leiningen-Westerburg. Le stežka je za visoko najemnino našel stanovanje, ki so ga nato zanj uredili (36/50) in kamor so prispeli hišni posli s številnimi zaboji (36/88). Tudi feldmaršallajtnant je navzlic ugibanjem v Ljubljano prispel šele 6. avgusta 1836 in se končno vselil v stanovanje. Naslednjega dne so ga sprejeli predstavniki častniškega zbora (36/163), tri dni pozneje pa sta dva bataljona domačega regimenta pri Fužinah zanj priredila slovesno parado (36/167).

⁶² Prim. Hirtenfeld, *Der Militär-Maria-Theresien-Orden*, 2, str. 949–953.

⁶³ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 14, str. 326–328; 22, str. 342–343.

AUGUST GRAF ZU LEININGEN-WESTERBURG,
Lieut. d. Feldmarschall-Lieutenant & Vice-Gouverneur von Mainz.

August Georg graf Leiningen-Westerburg (1770–1849)
(Österreichische Nationalbibliothek, Wien, PORT_00005624_01).

Počastitve in sprejem novega poveljnika ljubljanskega poveljstva je v ljubljanski družbi kmalu zasenčila novica, povezana z družino Pirquet. V ospredju tokrat ni bil general, pač pa *Frau Generalin*, kakor je baronico Pirquet (in vse soproge generalov) imenoval Franz. Gospa je namreč v Ljubljano prispela že v blagoslovljenem stanju, 17. avgusta pa je rodila hčerko (36/175, 36/176). Polkovni kaplan 17. pehotnega polka Simon Wilfan (1802–1881) je deklico že naslednjega dne krstil za Marijo Terezijo Romano Heleno⁶⁴ (36/178). A če je v teh zapisih odzvanjala pozitivnost, tedaj ni manjkalo niti bolj žalostnih sporočil, saj je kolera⁶⁵ terjala svoj davek v mestu in potrkala tudi na vrata stanovanj gospodov generalov. Tako je grof Leiningen v kratkem času ostal brez dveh svojih poslov (36/187).

Franz je Erbergu, kakor že za Sivkovicha, tudi sedaj poročal o aktivnostih obeh generalov; od zasebnih potovanj v Italijo, kamor je baron Pirquet potoval s soprogo (37/110), ter udeležb na različnih tekmovanjih in lovu, kjer se je udejstvoval feldmaršallajtnant grof Leiningen (prim. 36/200, 1836/229), do službenih poti katerega od njiju (prim. 37/92, 37/170). V pismih je Franz le redko poročal o vojaški službi obeh generalov, veliko več je podatkov o njunem vključevanju v ljubljansko visoko družbo.⁶⁶ Zdi se, da so bili pri tem nekoliko bolj angažirani v družini grofa Leiningen-Westerburga, kjer naj bi potekali kar dve soareji v enem tednu. Franz je ob tem pripomnil: »Če se bo zdaj družba ob sredah in petkih zbirala pri g. grofu Leiningenu oziroma ob sredah pri Nj. Ekselenci g. guvernerju, ob ponedeljkih v Kazini in vsako nedeljo pri gospe grofici Welsperg, bodo za obisk gledališča ostali le torki, četrtni in sobote« (36/259). Te soareje so bile, kakor je poročal Franz, večinoma dobro obiskane (36/261), včasih so na njih priredili ples (37/64) ali celo igro (37/110). Zanimivo je, da se je takšnih večernih srečanj višje družbe udeleževal tudi Emil Korytko (1813–1839), ki je takole sodil o obeh generalih: »Med najprijaznejše in najvrednejše ljudi, kar sem jih spoznal, štejem *feldmaršala* gr. Leiningena in generala Pirqueta. Ne le, da sta naju prijateljsko in kar najgostoljubneje sprejela in nama takoj vrnila obisk, ampak nama želita biti v oporo in pomoč v vsem, kar bo v njuni moči. *Feldmaršal* je že starejši človek, vendar krepak, zdrav, vesel, velik, živahen in je ob grofu Welsbergu glava prve hiše v mestu.«⁶⁷

Feldmaršallajtnant grof Leningen-Westerburg pa v Ljubljani ni ostal dolgo, že septembra 1837 se je namreč razširila vest o njegovi premestitvi na položaj vojaškega poveljnika v Innsbrucku, na njegovo mesto pa naj bi prišel že omenjeni general Koudelka (37/190). Še dodatno pa je vse skupaj začinila novica, da bo oktobra v Ljubljano na poti proti Italiji prispel nadvojvoda Karel. Temu ustrezno so se morali vsi najvišji predstavniki oblasti pripraviti na slovesen sprejem (37/223). Emil Korytko je v pismu staršem 5. oktobra 1837 o tem poročal: »Včeraj je bila tukaj velika slovesnost. Na poti se je ustavil nadvojvoda Karel. Morala bi biti osvetlitev, pa se ni posrečila, nameraval je v gledališče, pa ni šel, ker je prispel že pozno, danes pa je odpotoval v Verono.«⁶⁸ To je bilo najbrž zadnje večje uradno dejanje grofa Leningen-Westerburga, ki se je od Ljubljane poslovil jeseni oziroma novembra (37/258, 37/260).

V času priprav na njegovo selitev je na Dunaj potoval tudi general Pirquet in tedaj obiskal svojega sina Antona (roj. 1826), gojenca Terezijanske vojaške akademije,⁶⁹ kamor ga je bil pospremil

⁶⁴ Vpis krsta najdemo v polkovni krstni knjigi 17. pehotnega polka. Gl. AT ÖSTA/KA Matr, IR 17, Nr. 01497, Geburts-Taufbuch, Tom. 6, str. 1.

⁶⁵ Več o bolezni, ki je leta 1836 kosila tudi v Ljubljani, gl. poglavje Katarine Keber v tej monografiji.

⁶⁶ O družabnem življenju in plemstvu gl. prispevek Mihe Preinfalka v tej monografiji.

⁶⁷ Kot kaže, je šlo za napačno prevajanje čina, saj ga Leiningen ni dosegel (gl. Korytko, *Korespondenca*, str. 43).

⁶⁸ Korytko, *Korespondenca*, str. 74.

⁶⁹ Svoboda, *Die Zöglinge*, str. 725.

leto dni poprej (36/236, 37/228). Zdi pa se, da se Anton tam ni dobro znašel, zaradi česar je oče morda ukrepal ter ga pripeljal s seboj na počitnice, kakor je 19. oktobra 1837 pisal Franz (37/237). Toda v resnici takrat ni šlo za *Urlaub*, saj Franz morda še ni vedel – ali pa je obzirno zamolčal –, da je Anton takrat prekinil s šolanjem na Terezijanski akademiji in se tja ni več vrnil.⁷⁰

PREHODNA POSTAJA – LJUBLJANA

Vrnitev generalovega sina tedaj ni bila prva tema ljubljanskih omizij, mnogo bolj so namreč ugi-bali, kdo bo novi komandant ljubljanskega poveljstva. Znano je namreč bilo, da že omenjenega generala Koudelke ne bo – kdo pa naj bi prišel? Tega niso vedeli. Franz je že konec oktobra 1837 ujel novice, da bo na to mesto iz Galicije prišel dotedanji feldmaršallajtnant Karel baron Mengen (1774–1851) (37/240). Rojen je bil v Lünenburgu na Spodnjem Saškem in že kot 16-letni mladenič vstopil v vojsko. Kot podporočnik se je leta 1790 udeležil obleganja Cetingrada v vojni z osmanskim cesarstvom, v času vojn proti Napoleonu pa je postopoma napredoval in se proslavil kot poveljnik znamenitega ulanskega polka kneza Schwarzenberga, kjer je marca 1808 dočakal povišanje v majorja, leta 1811 v podpolkovnika, leta 1815 pa v polkovnika. V teh bojih se je večkrat odlikoval in si leta 1814 v bitki pri Briennu s pogumnim nastopom priboril viteški križ vojaškega reda Marije Terezije. Po končanih vojnah je bil baron Mengen na Apeninskem polotoku, kjer je bil leta 1820 povišan v generalmajorja, sodeloval pa je v bojih v Piemontu. Nato je bil več let poveljnik v Opavi, leta 1831 je napredoval v feldmaršallajtnanta, leta 1836 pa je postal imetnik kirasirskega polka št. 4.⁷¹ Zanimivo, da se ne v Hirtenfeldovi knjigi ne v Wurzbachovem leksikonu – pa tudi v nekrologih ne!⁷² – ne omenja njegovega delovanja v Ljubljani, čeprav je to iz armadnih šematizmov jasno razvidno.⁷³ Njegovo prisotnost v glavnem mestu Kranjske pa zato izpričujejo Franzeva pisma. Franz piše, da je baron Mengen v Ljubljano prispel januarja 1838 (38/9). Kot zanimivost velja navesti, da je v eni od prvih omemb novega generala Franz primerjal visoka odlikovanja, ki sta jih prejela divizionar baron Mengen in brigadir baron Pirquet. Oba sta bila odlikovana z viteškim križem vojaškega reda Marije Terezije, vendar je imel baron Mengen šest, baron Pirquet pa pet odličij. Po odličnosti prejetih odlikovanj je Mengen presegel Pirqueta predvsem zaradi odličij bavarskega vojaškega reda Maxa Josepha in ruskega reda Sv. Jurija IV. stopnje (38/17). Odlikovanja posameznih držav je sicer težko primerjati, vendar sta obe omenjeni odlikovanji kotirali dokaj visoko, podeljevali pa so ju izključno za hrabrost, izkazano na bojišču. Bavarski vojaški red Maxa Josepha je bil najvišje bavarsko vojaško odlikovanje, odlikovancu pa je – tako kot avstrijski vojaški red Marije Terezije – prinašal plemiški naziv.⁷⁴

O aktivnostih divizionarja Mengna je Franz poročal precej bolj skopo, spregovori le o boleznih

⁷⁰ Anton je pozneje študiral na tehnični vojaški akademiji in leta 1844 študij uspešno končal ter postal poročnik. Kot stotnik se je leta 1848 s cesarskimi lovci posebej izkazal v bojih v Italiji. Za izkazano hrabrost v bojih pri Pastrengu (28., 29. in 30. april 1848) je, kakor oče, ob promociji 27. novembra 1848 Anton baron Pirquet prejel najvišje vojaško odlikovanje monarhije, viteški križec vojaškega reda Marije Terezije – žal posthumno, saj je 22. julija padel v bojih pri Rivoliju (Hirtenfeld, *Der Militär-Maria-Theresien-Orden*, 2, str. 1505–1508).

⁷¹ Hirtenfeld, *Der Militär-Maria-Theresien-Orden*, 2, str. 1277–1278; Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 17, str. 338–340.

⁷² Prim. *Oesterreichischer Soldatenfreund*, 9. 12. 1851, str. 591; *Wiener Zeitung*, 10. 12. 1851, str. 3562.

⁷³ »Mengen, Carl, Freybr. l.../Divisionär und Militär-Commandant zu Laibach.« (*Militärschematismus* 1838, str. 41).

⁷⁴ Za pojasnila se zahvaljujem dr. Pavlu Carju.

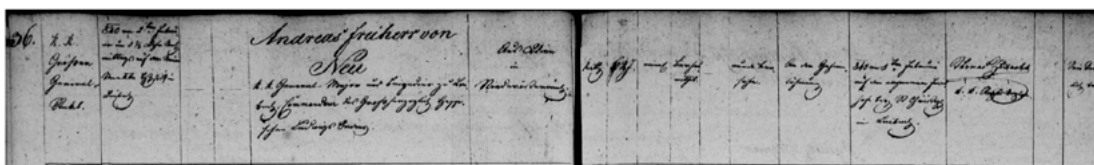

Viteški križ vojaškega reda Marije Terezije (wikipedija).

(38/91) in poteh, ki jih je opravil leta 1838 (38/214). Zato pa je bil v pismih pogosteje omenjen brigadir baron Pirquet, o katerem se je leta 1838 veliko govorilo predvsem zato, ker so pri omizjih že ugibali, kdaj bo dočakal »zanesljivo« napredovanje v feldmaršallajtnanta (38/90). V času tega vročičnega pričakovanja je moral brigadir v odsotnosti obolelega barona Mengna prevzeti zastopstvo vojaških oblasti pri slovesnem sprejemu saškega kralja, ki je 13. maja prispel v Ljubljano (38/91). Prav tedaj so prišla sporočila o majskih napredovanjih, ki pa so brigadirju prinesla veliko razočaranje: »Človek bi mislil, da bo dobrega generala zaradi tega še pobralo,« je pisal Franz, saj je baron Pirquet dobil »le« titularni čin feldmaršallajtnanta (*ad honores*) in imel zato še vedno le generalmajorsko plačo, s katero pa je moral prevzeti novo dolžnost – poveljnika trdnjave v Legnanu v Lombardiji (38/91, 38/95, 38/99). Tja je sam odpotoval že avgusta (38/167), družina je odšla za njim šele v začetku oktobra (38/225), na njegovo mesto pa je za poveljnika brigade v Ljubljano prispel Andreas baron Neu (1777–1840). Zanimivo je, da Franz v pismih njegovo ime zapisuje kot *Ney* (prim. 39/87), a bolj kot generalove aktivnosti omenja njegovo bolezen, kateri je 2. februarja 1840 v Ljubljani tudi podlegel (40/19, 22) in bil tri dni pozneje pokopan pri Sv. Krištofu.⁷⁵ Na njegovo mesto v Ljubljano je nato prišel generalmajor grof Franc Xaver Ludolf (1784–1863) (40/70).

Po slovesu barona Pirqueta je, kar zadeva divizionarja barona Mengna, v poročilih stotnika Franza zavladalo mrtvilo, saj se novi poveljnik, kot kaže, ni najbolje vključil v ljubljansko družbo. Morda je slutil, da je Ljubljana zanj le »prehodna postaja«. Tako je marca 1839 že bilo slišati, da bo odšel v Opavo, na njegovo mesto pa naj bi prišel feldmaršallajtnant Karl Gorzkowski pl. Gorzkow (1778–1858) (39/59, 61). Že maja je Franz zapisal notico dunajskih časopisov, ki so poročali, da je baron Mengen postal nadporočnik pri cesarski telesni straži (39/78).

⁷⁵ Vpis o njegovi smrti in datum pogreba najdemo tudi v polkovni mrliški matični knjigi 17. pehotnega polka (AT ÖSTA/KA, Matr, IR 17, Nr. 0156, Sterbebuch (1835–1847), str. 36).

Vpis datuma smrti in pogreba generalmajorja Andreea barona Neua (1877–1840) v Ljubljani v mrliško matično knjigo 17. pehotnega polka (AT ÖStA/KA, Matr HR, IR 17, Sterbebuch 1835–1847, str. 36).

Na mestu divizijonarja in komandanta ljubljanskega poveljstva se je torej znašel feldmaršallajtnant Karl Gorzkowski pl. Gorzkow. Vojaško pot je začel kot kadet leta 1792, se bojeval v spopadih proti Francozom (1792–1795) in bil nato leto dni pri poljski gardi. Že leta 1796 se je kot nadporočnik priključil ulancem, s katerimi se je znašel v spopadih proti francoskim silam, postopoma napredoval ter bil leta 1809 že podpolkovnik pri Radetzkyjevi brigadi. Z avstrijskim pomožnim korpusom se je udeležil ruske kampanje in oktobra 1812 postal polkovnik. Leta 1815 se je bojeval na Apeninskem polotoku in tam dočakal konec vojne. Maja 1820 je bil povišan v generalmajorja ter imenovan za brigadirja v Košicah (Kaschau), marca 1831 je dosegel čin feldmaršallajtnanta in prevzel mesto divizijonarja v Brnu, od leta 1833 pa je to službo opravljal v Pragi in od tam prišel v Ljubljano.⁷⁶ General Gorzkowski pl. Gorzkow je v bojih pokazal izjemno hrabrost in si pridobil več odličij, a v času službovanja na Kranjskem (še) ni bil nosilec viteškega križa vojaškega reda Marije Terezije.⁷⁷ Tudi o njem je Franz zabeležil nekajotic, ki pa so bile vezane bolj na sorodstvene vezi in obiske (39/109) kakor na njegovo udejstvovanje v mestu.

Tabela 1: Generaliteta na službenih mestih v Ljubljani v letih 1831–1840.

Poveljnik ljubljanskega poveljstva (Militär-Commando)/divizijonar	Brigadir
generalmajor Johann pl. Sivkovich (1831–1836)	generalmajor Johann pl. Sivkovich (1831–1836)
feldmaršallajtnant August Georg grof Leiningen-Westerburg (1836–1837)	generalmajor Peter baron Pirquet pl. Mardaga in Cesenatico (1836–1838)
feldmaršallajtnant Karel baron Mengen (1838–1839)	generalmajor Andreas baron Neu (1838–1840)
feldmaršallajtnant Karl Gorzkowski pl. Gorzkow (1839–1840)	generalmajor grof Franc Xaver Ludolf (1840–)

NA KRATKO O ČASTNIKIH

Generaliteta, katere del je imel določnejši vpliv na življenje visoke družbe v glavnem mestu

⁷⁶ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 5, str. 275–276.

⁷⁷ To visoko odlikovanje si je prislužil leta 1848 v Italiji (Hirtenfeld, *Der Militär-Maria-Theresien-Orden*, 2, str. 1489–1495).

Kranjske, je bila predstavljena nekoliko obširneje. Za vse predstavnike častniškega zbora⁷⁸ v ohranjeni korespondenci bi bilo to v takšni obliki nekoliko težje storiti; deloma tudi zato, ker so se skupaj z enotami menjavali precej hitreje kot generali. Lahko pa že iz pisem zaslutimo, da je pomemben del avstrijskih častnikov – ne glede na enoto, ki so ji pripadali – takrat še sestavljalo plemstvo. Že v vojaškem šematizmu za leto 1833, ko so bili v Ljubljani nastanjeni tudi pripadniki 18. polka Lilienberg, med častniki najdemo kar nekaj plemičev.⁷⁹ Nič čudnega torej ni, da se ti pojavljajo tudi v Franzevih pismih, v katerih ne manjka nadporočnikov, stotnikov in polkovnikov z baronskim, grofovskim ali drugim plemiškim naslovom.

Med tedaj službujočimi častniki niso manjkali tako veterani iz časa Napoleonovih vojn kot diplomanti akademij in različnih vojaških izobraževalnih ustanov, pa tudi kadeti, ki so imeli primerne zveze, da so dosegli napredovanja, in redki podčastniki, ki jim je uspelo napredovati zaradi uspešnega služenja v vojski.⁸⁰ Čas po vojni ni bil najbolj prijazen do častnikov, ki so želeli napredovati; nekateri so na to čakali dolga leta in morda nikoli dočakali. Pri tem so imeli pomembno vlogo lastniki oziroma imetniki polka: »Odkar je leta 1827 stari grof Kinski kot lastnik regimenta v svoje roke vzel kadrovanje v polku, je za nas, podoficirje, šlo vse narobe. Ko se je pojavilo prosto oficirsko mesto, je Kinski, skoraj bi ga lahko imenovali trgovec z ljudmi, kot oficirje v regiment vedno pošiljal tujce iz drugih regimentov, ali pa celo mlade ljudi civilnega stanu. Kadeti in naredniki, ki smo vojski služili že več let, pa smo ostali praznih rok in smo se morali zadovoljiti z obljubo, da pridemo na vrsto naslednjič,« je pisal Mariborčan Friderik Layer, pripadnik mariborskega 47. pehotnega polka Kinsky, ki je bil v tridesetih letih 19. stoletja v Italiji. Grof je zahteval, da so pri enoti ustanovili častniško šolo, ki jo je uspešno končal tudi Layer in čakal, da bo nastopil ta »naslednjič«, tako da bo tudi on postal častnik.⁸¹ A ta *naslednjič* za Layerja ni prišel nikoli. Koliko takšnih zgodb se je odvijalo v enotah po cesarstvu, pa lahko le ugibamo.

VOJAŠKI VSAKDAN

Častniki so bili skupaj s podčastniki odgovorni za vodenje zaupanih jim čet, med vojaki pa so morali skrbeti za red in disciplino, sprejemati novince, jih seznanjati s pravili vojaške službe ter jih primerno izuriti in pripraviti na vojaško službo.⁸² Zato je v garnizonu že v vojašnicah in na dvoriščih odmevalo od ukazov častnikov, ki so podrejene in zaupane jim vojake skušali primerno izuriti. Korakanja, drila, čiščenja uniform in prostorov ter urjenja torej ni bilo nikoli dovolj.

V poznih tridesetih letih 19. stoletja so se morali častniki seznanjati tudi z novostmi, ki so jih postopoma uvajali v cesarske oborožene sile. Franz je baronu Erbergu leta 1836 poročal o

⁷⁸ Meynert je častnika predstavil kot poveljnika večjega ali manjšega števila vojakov, za nosilca čina pa je imel vsakega poveljnika od poročnika navzgor. Pri splošnem poimenovanju vseh častnikov se ti delijo na višje in nižje častnike (kamor so sodili tudi kadeti oziroma pozneje častniški namestniki), skupaj pa so tvorili častniški zbor (Meynert, *Neues Militär-Conversations-Lexikon*, str. 215). Pri tem je treba upoštevati spremembe, do katerih je prihajalo v cesarskih oboroženih silah v času Ferdinanda I., zlasti pri činu poročnika (oziroma podporočnika) ter praporščaka (Wrede, *Geschichte*, I, str. 81–83).

⁷⁹ Prim. *Militärschematismus* 1833, str. 129.

⁸⁰ Več o avstrijskem častniškem zboru gl. Sked, *The Survival*, str. 3–33.

⁸¹ Radovanovič, *Ponovno doma*, str. 97.

⁸² O življenju vojaka oziroma podčastnika v predmarčni dobi zgovorno pričajo Layerjevi zapisi (gl. Radovanovič, *Ponovno doma*, str. 81–110).

nekaterih modifikacijah vojaških uniform pri artileriji (36/166), leto pozneje pa, da so na Dunaju med vojake testno razdelili večje število perkusijskih pušk (37/111). V resnici je takrat v cesarski armadi potekalo preizkušanje nove puške za pehoto, po novem sistemu t. i. perkusijskega vžiga, ki ga je že leta 1807 iznašel škotski pastor Alexander John Forsyth (1768–1843). Šlo je za to, da je ob sprožitvi kladivence udarilo bakreno netilno kapico in njeno eksplozivno vsebino zdrobilo na vrhu netilne cevke, imenovane piston. Plamen, ki se je ob tem prižgal, je po netilni cevki planil do glavne smodniške polnitve v cevi.⁸³ Te vrste pušk so, kakor piše Capuder, imenovali »perkusijske puške (*Perkussionsgewehr*)«.⁸⁴ Prve tovrstne puške je v Avstrijskem cesarstvu nekoliko modificiral avstrijski finančni uradnik Giuseppe Console, prvič pa so jih preizkusili spomladi 1835. Vojaki, opremljeni z njegovo verzijo puške, so lahko ustrelili dvanajstkrat v času, ko so lahko s staro puško ustrelili le petkrat. Za začetek so s temi puškami opremili le pripadnike lovskih bataljonov. Vendar pa je imel Consolejev sistem nekaj večjih pomanjkljivosti, na katere je opozarjal general Natalis von Beroaldo-Bianchini (1779–1854).⁸⁵ Za iskanje rešitev in izboljšav pušk Consolejevega sistema je bil nato zadolžen poznejši feldcajmojster Vincenz baron Augustin (1780–1859),⁸⁶ ki je odpravil težave. Tako je bila njegova verzija puške konec leta 1841 vpeljana v oborožitev cesarskih sil.⁸⁷

Ob teh procesih in modifikacijah so se častniki in vojaki še vedno srečevali z vsakodnevnimi opravili, ki so jih včasih prekinjali inšpekcijski obiski divizijskega oziroma brigadnega generala (prim. 34/211), včasih so bile na sporedu parade, prazniki, pa tudi manevri, kjer so jih ocenjevali njihovi predpostavljeni oziroma generaliteta. Takšni manevri so leta 1837 potekali pri Šmarju-Sap (35/157). Jeseni 1837 so imeli takšne vojaške vaje tudi pri Ptujju, kamor sta 20. septembra odkorakala tudi 1. in 2. bataljon 17. pehotnega polka (37/209). Inšpekcijski general je tedaj v poročilu cesarju za zgleden nastop posebej pohvalil prav pripadnike polka Hohenlohe.⁸⁸ A če je bila to uradna pohvala enoti, je o častnikih domačega polka neuradno pisal tudi Emil Korytko: »Oficirji so do naju izredno vljudni. Kaj bi, pri nas [med častniki] pač ni take vzgoje niti izobrazbe, kakršno imajo v Hohenlohejevem korpusu.«⁸⁹ Kako je bilo zares z izobrazbo, še ni mogoče reči, dejstvo pa je, da pohvale, četudi dobro denejo, gotovo niso vplivale na to, da med častniki ne bi prihajalo do premestitev, nekateri so dočakali zeleno povišanje (včasih kdo tudi degradacijo), odhajali v začasni ali stalni pokoj⁹⁰ in umirali.

FIAT IUSTITIA ...

V vsakdanjo rutino vojaštva po monarhiji – in tako tudi v ljubljanski garniziji – je tu in tam zarezala vest o tragičnih dogodkih v vojaških vrstah; od nesreč (prim. 34/291) do samomorov (prim. 35/26). Včasih pa je vsakdanje obveznosti prekinil alarm in posamezni oddelki pod poveljstvom predpostavljenih so se po nalogu oblasti podali v lov za razbojniki, kar pa ni bilo vedno

⁸³ Povzeto po Šibilja in Kovačič, *Pomen pehote*, str. 34–35.

⁸⁴ Capuder, *Zgodovina*, str. 72.

⁸⁵ Več o njem gl. Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 1, str. 332.

⁸⁶ Več o njem gl. Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 1, str. 90.

⁸⁷ Németh, *Early Military Rifles*, str. 25–27.

⁸⁸ Capuder, *Zgodovina*, str. 83.

⁸⁹ Korytko, *Korespondenca*, str. 43.

⁹⁰ O pokojninah gl. Sked, *The Survival*, str. 24–26.

brez posledic (prim. 37/103). Še hujše posledice so nastopile, če se je vojak sam znašel na strani prestopnikov. Vsak, ki je vstopil v vojsko, je namreč že pri prisegi izvedel za t. i. vojne člene (*Artikel-Brief*) in kazni, ki bi sledile ob kršitvi. Friderik Layer je prisego takole opisal: »Prisego smo podali na hitro, toda posamezni člani zakonodaje so mi še dolgo odzvanjali v ušesu kot ,kdor zastavo nečastno zapusti, bo kaznovan s tekom skozi šibe, ali pa bo glede na okoliščine usmrčen s smodnikom in svincem.«⁹¹ Za te kršitve in prestopke so delovala vojaška sodišča v treh stopnjah. Prvo je predstavljal že »imetnik polka«, ki je tedaj še vedno imel *ius gladii*, torej pravico odločanja o življenju in smrti, kakor so jo imeli njega dni plemiči. To pravico je lahko s pooblastilom prenesel na poveljnika regimenta.⁹² Drugo stopnjo je predstavljal Vrhovni vojaški sodni senat (*Oberster Militärjustizsenat*), ki je deloval pri dvornem vojnem svetu (*Hofkriegsrat*), »kar je v praksi pomenilo, da je pritožbo o postopku apelacijskega sodišča presodilo kasacijsko sodišče v enaki sestavi.«⁹³

Tudi v Ljubljani je prihajalo do takšnih vojaških sodb, o čemer lahko beremo v ohranjeni korespondenci. Zaradi dezertstva, rop in umora⁹⁴ ter nato še zaradi kraje je bil leta 1834 na smrt z obešanjem obsojen 27-letni pripadnik 17. regimenta Janez Karič (*Johann Karitsch*) iz Mirne na Dolenjskem (34/187). O tej usmrčitvi je Franz obvestil Erberga in pismu priložil podrobno poročilo, ki pa ga v ohranjeni korespondenci žal ni (34/192). Takšni sodni postopki niso bili redki, a vse sodbe se vendarle niso končale tako tragično. Franz je leta 1838 baronu pisal celo o pomilostitvi na smrt obsojenega vojaka (38/222).

DROBEC IZ DRUŽABNEGA ŽIVLJENJA

Častniki so se v prostem času navadno posvečali drugim stvarem, ki pri večini ponavadi niso bile povezane s študijem in pisanjem; se je pa tudi med njimi našel kateri, ki je prosti čas porabil za knjižno ali raziskovalno delo. Med temi je bil v Ljubljani službujoči poročnik Gottfried Laschan (1796–1857), gojenec terezijanske vojaške akademije,⁹⁵ ki se je leta 1832 proslavil z natisnjeno knjigo – trigonometričnim zemljevidom Kranjske.⁹⁶ A takšnih študijoznih osebnosti je bilo med častniki malo,⁹⁷ zato pa se je večji del častniškega kadra v prostem času raje odpravil na izlete, se udeleževal različnih koncertov ter obiskoval gledališče, različne zabave in operne predstave. Iz Franzeve korespondence je mogoče razbrati, da so v Ljubljani operne predstave včasih večkrat izvajali posebej za vojaštvo. Tako so pred odhodom pripadnikov 17. pehotnega polka na manevre opero Norma izvedli kar štirikrat, najbrž zato, da bi si jo lahko ogledalo karseda veliko vojakov in častnikov (37/192).

Za vse tovrstne radosti je bil potreben denar, kar pa je znalo marsikomu povzročati težave, saj so bile plače (kljub inflaciji) še vedno takšne kakor v času Marije Terezije.⁹⁸ Ljubljana pa

⁹¹ Radovanovič, *Ponovno doma*, str. 84.

⁹² Prim. Wrede, *Geschichte*, I, str. 62–63.

⁹³ Komac, »V imenu«, str. 266–267.

⁹⁴ *Jeder Mord ist sobowl in Kriegs- als Friedenszeiten mit dem Strange zu bestrafen.* (gl. *Die Dienst-Vorschriften sämtlicher Waffengattungen und Branchen der k. k. österreichischen Armee, Achte Abtheilung, Militär-Justizwesen*, str. 47).

⁹⁵ Prim. Svoboda, *Die Zöglinge*, str. 367.

⁹⁶ Prim. Capuder, *Zgodovina*, str. 82.

⁹⁷ Prim. Rothenberg, *The Army*, str. 12.

⁹⁸ Podrobneje o plačah gl. Sked, *The Survival*, str. 16–24.

leta 1837 ni bila ravno poceni: »Tukaj je nemogoča draginja. Presega vsako pričakovanj, kajti ne le stanovanje in hrana, ampak tudi vse blago je dražje kot v Lvovu, razen pomaranč, ki so po krajcar.«⁹⁹ je Korytko poročal domačim. Zanj je bil to – kakor najbrž za marsikaterega častnika – kar hud šok. Kljub temu je najbrž prenekateri mladi častnik, ki se je prvič znašel v takšnem provincialnem mestu, vzklikal z Emilom: »Mlad sem in potrebujem življenja, življenjske hrane«,¹⁰⁰ pri čemer finančne zadrege večine od njih niso pripravile do odpovedi družabnemu življenju. Te življenjske hrane so predvsem mlajši častniki navadno iskali v zabavah, dvorjenju ženskemu spolu in različnih ljubezenskih romancah. Pri tem so tvegali, da bo ena od *morebitnih posledic* takšnih romanc izpostavljenost na pranger ljubljanskih »govoric«, ki so skorajda o vsakem vedele povedati še tako pikantne podrobnosti. Včasih so katere od teh govoric o intimni zasebnosti posameznih častnikov vsebovale tudi ugibanja o porokah; tako so leta 1836 ob ljubljanskih omizjih ta ugibanja celo kategorizirali, in sicer med gotove (*ganz gewisse*), verjetne, domnevne in *ponesrečene* poroke. In res so se nekatere napovedi uresničile (36/216). Da pa bi zares zazvonili poročni zvonovi, so morali pripadniki vojaštva poprej pridobiti ustreznega dovoljenja predpostavljenih, častniki pa še plačati ustrezno poročno kavcijo (*Heriatskaution*).¹⁰¹ Kakor piše Rok Stergar, vojska namreč »ni hotela, da bi si njeni mladi častniki prehitro ustvarili družine in jih potem ne bi mogli preživljati«. Uvedba poročnih kavcij naj bi z ustreznimi letnimi obrestmi omogočala primerno preživetje častniških družin.¹⁰² Višina poročne kavcije je bila odvisna od čina, leta službe itd.

IZ VOJAŠKIH MATIC

Polkovna matična knjiga 17. pehotnega polka izpričuje, da so leta 1836 nekateri pripadniki domačega regimenta res stopili pred oltar. Tako se je takrat 30-letni nadporočnik 17. pehotnega polka Joseph Plöbst poročil s 23-letno Vincencijo Cecilijo Leitner von Leitentreu pri Gospe Sveti na Koroškem.¹⁰³ Poročali so se tudi podčastniki in vojaki. Tako se je v farni cerkvi na Bledu 20. avgusta poročil 39-letni vojak 14. stotnije Jožef Hribar, ki je pred oltar popeljal 29-letno Marijo Gogala. 14 dni pozneje se je pripadnik 6. stotnije 17. pehotnega polka, tedaj 40-letni Franc Bankovsky iz Galicije, poročil z leto dni starejšo Mario Ano Inschul. Pri tem je zanimiva zabeležka: *Findlkind* – torej je šlo za najdenko.¹⁰⁴

Vsi niso imeli takšnih možnosti, da bi plačali kavcijo in se poročili, a to seveda ni preprečilo dvorjenja ali celo prikritih ljubezenskih zvez,¹⁰⁵ ki pa so lahko privedle do »neželenih« posledic, o čemer pa vsaj vojaške matične knjige molče.¹⁰⁶

So pa zato toliko bolj povedne matične knjige, ki spregovorijo o smrtnih primerih, ko so zaradi bolezni, poškodb, že omenjenih nesreč ali sodnih justifikacij umirali tako vojaki kot

⁹⁹ Korytko, *Korespondenca*, str. 34.

¹⁰⁰ Korytko, *Korespondenca*, str. 94.

¹⁰¹ *Jeder k. k. Offizier bedarf zur Schliessung einer Ehe der Bewilligung der competenten Militärbehörde./.../* – O dovoljenjih in poročni kavciji gl. Meynert, *Neues Militär-Conversations-Lexikon*, str. 135.

¹⁰² Stergar, *Vojski prijazen*, str. 23.

¹⁰³ AT ÖSTA/KA, Matr, IR 17, Nr. 01502, Trauungsbuch des k. k. Inf. Rgts. 17 (1802–1835), str. 1.

¹⁰⁴ AT ÖSTA/KA, Matr, IR 17, Nr. 01502, Trauungsbuch des k. k. Inf. Rgts. 17 (1802–1835), str. 2.

¹⁰⁵ Prim. Sked, *The Survival*, str. 38.

¹⁰⁶ O nezakonskih rojstvih v takratni ljubljanski družbi gl. prispevek Mihe Preinfalka v tej monografiji.

častniki. Ob pregledu mrliške matične knjige ljubljanske vojaške garnizijske bolnišnice (od 1830 do novembra 1835) za obdobje ohranjene korespondence (od 1832 do 1835) nam vpisi ilustrativno pričujejo o precejšnjem številu umrlih; leta 1835 najdemo 74 vpisov, naslednje leto 71, leta 1834 jih je 72, v zadnjem obravnavanem letu 1835 pa je bilo samo do 25. novembra vpisanih že 75 oseb. To je bil čas, ko so se v ljubljanski garniziji pojavljale druge enote, zato najdemo vpisanih precej pripadnikov tujih enot; od gradiščanskega do brodskega krajiškega oziroma graničarskega polka.¹⁰⁷

O minljivosti priča tudi polkovna matična knjiga 17. pehotnega polka. Leta 1836 je vanjo smrti pogosto vpisoval takratni polkovni vojaški duhovnik Simon Wilfan (1802–1881). Že 1. januarja 1836 je v mrliško knjigo vpisal podatke o smrti 40-letnega pripadnika 15. stotnije domačega polka Josefa Habla, ki je umrl v Logatcu. Vzrok: *Verhaertung der Baucheingengainten*. Pokopan je bil v Novem mestu dva dni pozneje. V Ljubljani so prvokrat v tistem letu pokopavali vojaka 18. januarja, ko je umrl 23-letni Blaž Messner, sicer domačin, ki je služil pri 6. stotnji brambovskega bataljona. Poleg omenjenih je januarja umrlo še pet pripadnikov 17. pehotnega polka. Navčec se je oglašal tudi v prihodnjih mesecih, vojaški duhovnik pa ni pokopaval le vojakov, pač pa tudi otroke iz vojaških družin. Tako je 10. junija v bolnišnici umrla komaj eno leto stara deklica Ana, hčerka vojaka Johanna Laska, pripadnika 32. pehotnega polka. Pokopali so jo dva dni pozneje na pokopališču pri sv. Krištofu. Pogrebni obred je vodil polkovni dušni pastir Wilfan. Istega dne so k večnemu počitku pospremili še 27-letnega pripadnika 12. pehotnega polka Johanna Rohazha iz Moravske. Dan pozneje, 13. junija, sta umrla še pripadnik že omenjenega 12. pehotnega polka, 26-letni Jakob Mützka iz Galicije, in 32-letni pripadnik 32. pehotnega polka Georg Martony iz Ogrske.

Pregled vpisov v polkovni matični knjigi nam ilustrativno postreže s podatkom, da je bilo v tem letu vanjo vpisanih 179 umrlih oseb, ki so bile tako ali drugače povezane z vojaštvom in predvsem domačim regimentom. Med njimi je največ vojakov, ki so umrli v Ljubljani, najdemo pa tudi vpise tistih pripadnikov polka, ki so umrli v drugih bolnišnicah – denimo v Trstu ali Vicenzi, nekateri pa tudi po drugih krajih na Kranjskem ali celo na Moravskem.¹⁰⁸ Med vzroki smrti se največkrat pojavljata vodenica in jetika oziroma sušica (*Lungensucht*), nekajkrat pa živčna mrzlica (*Nervenfieber*), nemalokrat pa griža (*Brechrubr*), driska (*Durchfall*) oziroma kolera. Slednjo je Wilfan kot neposredni vzrok smrti navedel le petkrat (*Colera*), pa čeprav je bila za visoko število umrlih leta 1836 kriva prav epidemija kolere, o kateri je dnevno poročal tudi Franz (prim. 36/116, 36/159, 36/161, 36/164, 36/169).¹⁰⁹

NAMESTO SKLEPA

Ohranjena korespondenca odslkava življenjski vsakdan ljubljanske družbe v predmarčni dobi, v katerem so v večji ali manjši meri sodelovali tudi predstavniki cesarskih oboroženih sil, ki so službovali v glavnem mestu dežele Kranjske. Franz je v kratkih noticah in obvestilih barona Erberga obveščal tako o življenju generalov in njihovih premestitvah kot o častnikih, ki so se udeleževali različnih družabnih dogodkov. V pismih ni manjkalootic o manevrih, premikih enot, defilejih,

¹⁰⁷ AT ÖSTA/KA, Matr, Garnisonsspital 08 Laibach, Nr. 0805, Sterberegister (1830–1847–1856). – Na prvi strani knjige pa je navedeno, da so za obravnavani čas v knjigi le vpisi od novembra 1830 do 26. novembra 1835.

¹⁰⁸ AT ÖSTA/KA, Matr, IR 17, Nr. 0156, Sterbebuch (1835–1847), str. 1–11.

¹⁰⁹ Podrobneje o koleri gl. prispevek Katarine Keber v tej monografiji.

zabavah in različnih sprejemih, pa tudi o bolj tragičnih, žalostnih dogodkih (utopitve, nesreče, samomori) in sodnih justifikacijah. Iz drobnih Franzevih zapisov se razbere tudi uvajanje novosti in sprememb, torej razvoj oboroženih sil. Za vojake in častnike se je ves čas podrobno zanimal in o njih vestno poročal. Tudi tako je dokazoval, da je v resnici le vojak – pripadnik oboroženih sil. Njegova življenjska pot odseva življenje posameznika v oboroženih silah predmarčne dobe.

Financiranje

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0262 (Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga), ki ga iz javnega proračuna sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv

KA – Kriegsarchiv

Feldakten (FA) Alte-Feldakten (AFA) Dislokation 3816 Innerösterreich und Tirol 1804–1852.

Matr, Garnisonsspital 08 Laibach, Nr. 0805, Sterberegister (1830–1847–1856)

Matr, IR 17, Nr. 01497, Geburts-Taufbuch

Matr, IR 17, Nr. 01502, Trauungsbuch 1802–1835

Matr, IR 17, Nr. 0156, Sterbebuch (1835–1847)

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige.

TISKANI VIRI

Die Dienst-Vorschriften sämmtlicher Waffengattungen und Branchen der k. k. österreichischen Armee, Achte Abtheilung, Militär-Justizwesen. Wien: Verfasser, 1844.

Die hygienischen Verhältnisse der grösseren Garnisonsorte der österreichisch-ungarischen Monarchie. Wien: Hof- und Staatsdruckerei, 1887.

Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes 1816, 1833, 1836, 1837, 1838, Wien: k. k. Hof- und Staats-Druckerei.

Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Laibacher Gouvernement-Gebieth in Königreiche Illyrien 1836. Laibach: Eger'schen Gubernial-Buchdruckerey, 1839.

Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebietes. Laibach: Eger'schen Gubernial-Buchdruckerey 1834.

ČASOPISI

Bayerischer Militär-Calender für 1854.

Grätzer Zeitung, 1840.

Laibacher Zeitung, 1834–1836.

Novice, 1846.

Oesterreichischer Soldatenfreund, 1851.

Wiener Zeitung, 1837, 1851.

LITERATURA

- Alešovec, Jakob: *Ljubljanske slike: podoba ljubljanskega sveta pod drobnogledom*. Ljubljana: samozaložba, 1879.
- Angeli, Moriz von: *Wien nach 1848. Aus dem Nachlasse von Moriz Edlen von Angeli ... Mit einer Einleitung von Dr. Heinrich Friedjung*. Wien: W. Braumüller, 1905.
- Basset, Richard: *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army, 1619–1918*. New Haven: Yale University Press, 2015.
- Bruckmüller, Ernst: *Avstrijska zgodovina*. Ljubljana: Slovenska matica, 2017.
- Capuder, Karol: *Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17*. Ljubljana: Karantanija, 2005.
- Costa, Henrik: *Reiseerinnerungen aus Krain*. Laibach: Eger, 1848.
- Cvirn, Janez: Ilirsko kraljestvo. *Slovenska kronika XIX. stoletja (1800–1860)* (ur. Janez Cvirn). Ljubljana: Nova revija, 2005, str. 123–124.
- Deák, István: *Beyond Nationalism. A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps, 1848–1918*. New York: Oxford University Press, 1990.
- Dzimski, Gustav: *Laibach und seine Umgebungen: nebst einer Beschreibung der interessantesten Punkte in Krain: ein Wegweiser für Fremde und Einheimische: mit einem Plane und einer Ansicht*. Laibach: J. Giontini, 1860.
- Fenner von Fenneberg, Daniel Ferdinand: *Oesterreich und seine Armee*. Leipzig: Cabinet für Literatur, 1847.
- Hirtenfeld, Jaromir in Meynert, Hermann: *Österreichisches Militär-Conversations-Lexikon*, Bd. 1. Wien: Im Komptoir des Österreichischen Soldatenfreundes, 1852.
- Hirtenfeld, Jaromir: *Der Militär-Maria Theresien Orden und seine Mitglieder*, Bd. 2. Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1857.
- Hirtenfeld, Jaromir: *Österreichisches Militär-Conversations-Lexikon*, Bd. 2. Wien, 1852.
- Komac, Jernej: »V imenu Njegovega Veličanstva cesarja avstrijskega ---«: vojaško kazensko sodstvo in zakonodaja v habsburški monarhiji v drugi polovici dolgega 19. stoletja. *Arhivi* 44, 2021, št. 2, str. 261–280.
- Korytko, Emil: *Korespondenca z družino; II. del: Prevod*. Ljubljana: SAZU, 1983.
- Lipič, Fran Viljem: *Topografija c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane z vidika naravoslovja in medicine, zdravstvene ureditve in biostatike*. Ljubljana: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, 2003.
- Lippich, Fr.[anz] Wilhelm: *Topographie der k. k. Provinzialhauptstadt Laibach, im Bezug auf Natur- u. Heilkunde, Medizinalordnung u. Biostatik*. Laibach, 1834.
- Meynert, Hermann: *Geschichte der K.K. österreichischen Armee: ihrer Heranbildung und Organisation, so wie ihrer Schicksale, Thaten und Feldzüge*, Bd. IV. Wien: C. Gerold und Sohn, 1854.
- Meynert, Hermann: *Neues Militär-Conversations-Lexikon*. Wien: Universitäts-Buchhandlung, 1870.
- Müller, Franz: *Die kaiserl. königl. österreichische Armee seit Errichtung der stehenden Kriegsheere bis auf die neueste Zeit*, Bd. I. Prag: Haase, 1845.
- Németh, Balázs: *Early Military Rifles 1740–1850*. Oxford: Osprey Publishing, 2020.
- Radovanovič, Sašo: *Ponovno doma: zgodovina 47. mariborskega pešpolka*. Maribor: S. Radovanovič, 2007.
- Rothenberg, Gunther: *Nobility Military Career. Military Affairs*, vol. 40, 1976, No. 4, str. 182–186.
- Rothenberg, Gunther: *The Army of Francis Joseph*. West Lafayette: Purdue University Press, 1998.
- Rudtorffer, Franz von: *Militär-Geographie von Europa*. Prag: Gottlieb Haase, 1839.

- Schmidl, Adolph: *Das Kaiserthum Oesterreich, Bd. 1: Die Alpenlaender: Das Königreich Illirien*. Stuttgart: J. Scheible's Buchhandlung, 1840.
- Schubert, Friderich Wilhelm: *Handbuch der allgemeinen Staatskunde des Kaiserthums Oesterreich*. Königsberg: Im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1842.
- Schwartz, Karl: *Landgraf Friedrich V. von Hessen-Homburg und seine Familie: aus Archivalien und Familienpapieren, Bd. 1*. Rudolstadt: Buchhandlung der F. priv. Hofbuchdruckerei, 1878.
- Sked, Alan: *The Survival of the Habsburg Empire. Radetzky, the Imperial Army and the Class War, 1848*. London, New York: Longman, 1979.
- Stergar, Rok: *Vojški prijazen in zaželen garnizon. Ljubljanski častniki med prelomom stoletja in prvo svetovno vojno*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1999.
- Strobl von Ravelsberg, Ferdinand: *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regiments Nr. 17 (Ritter von Milde), 1674–1910, Bd. I. in II*. Laibach: Kaiserlich-königlicher Schulbücher Verlag, 1911.
- Svoboda, Johann: *Die Zöglinge der Wiener-Neustadter Militär-Akademie von der Gründung des Institutes bis auf unsere Tage*. Wien: F. B. Geitler, 1870.
- Šibilja, Dejan in Kovačič, Benjamin: *Pomen pehote in pehotnih ognjenih oborožitvenih sistemov skozi čas (zaključna naloga višjega štabnega tečaja)*. Maribor, 2018.
- Vodopivec, Peter: *Od Poblinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2007.
- Vrhovec, Ivan: *Die Wolblöbl. Landesfürstl. Hauptstadt Laibach*. Laibach: Selbstverlag, 1886.
- Wrede, Alphons: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht: die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts, Bd. I*. Wien: L. W. Seidel, 1898.
- Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Österreich, Bd. 1*, Wien, 1856; *Bd. 5*, Wien, 1859; *Bd. 8*, 1862; *Bd. 14*, Wien, 1865; *Bd. 17*, Wien, 1867; *Bd. 22*, Wien, 1870.
- Xylander, Max Ritter: *Das Heer-Wesen der Staaten des deutschen Bundes*. Augsburg: Karl Kollmann, 1842.

SPLETNI VIR

Griechische Revolution: <https://www.hellenicaworld.com/Greece/History/de/GriechischeRevolution.html>

MILITARY MATTERS FILLING EVERY SINGLE WRITTEN LINE. LJUBLJANA GARRISON IN CAPTAIN FRANZ'S LETTERS

The life of military personnel in the Carniolan capital before the March Revolution in 1848 has to date not been subject to any particular research and presentation. This void will now hopefully be filled by the article at hand, which draws from the letters that the retired Captain Franz Franz wrote to Baron Josef von Erberg at Dol near Ljubljana for almost an entire decade (1832–1840). It was on very rare occasions that Franz failed to devote at least one written line in his letters regarding matters of the military. He followed closely the developments both at home and abroad, recorded rumours that circulated the streets of Ljubljana, and read newspaper reports about the transfers of army units, manoeuvres, promotions and retirements, the decorations of commissioned officers and generals as well as about parades, weddings, accidents, suicides, and deaths in the military. The article thus provides a fairly detailed portrayal of the military ranks and prominent military figures serving in Ljubljana. In this regard, the correspondence preserved is a valuable source of information which, among other things, provides an indirect reflection of regulatory changes and reform of the armed forces in that time (for example, the introduction of the new uniform, etc.) while also presenting fragments of the social heartbeat of Carniola's provincial capital, in which the representatives of the military played a notable part.